MATULA

EBO EMBE OMBE MASIYA
O BA-KONGO

B. M. S.
BOLOBO

29 SEP. 1941
MERENSKY-BIBLIOTEEK
UNIVERSITEIT VAN PRETORIA.
Klasnommer ZPA24.068(4-4)
Registernommer 68075
BENN

Digitized by the Internet Archive
in 2016

https://archive.org/details/matulaeboembeomb00bell

MATULA

Ebo embe OMBE MASIYA o BA-KONGO
elengibwa na Nkasa (Rev. J. Whitehead)

Kum'o Monkana mosonibwi o Lokota lo Engelesa
na Moteyi moko ombe Matula

REV. J. BELL

LOBETE LO LIBALE

BAPTIST MISSIONARY SOCIETY
BOLOBO
CONGO BELGE
—
1913

"HANNAH WADE" PRINTING PRESS
BAPTIST MISSIONARY SOCIETY
BOLOBO
CONGO BELGE

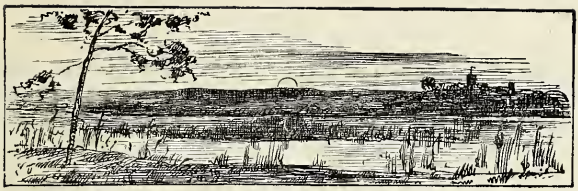

MATULA:

OMBE MASIYA O BA-KONGO.

Kongo nani n'elikia te.

EBAL'ey'en'ekoca aw'o miso ma biso ekoyebana lina na mindele se Kongo, mpe nc'eng'o monce moye, mpe na nce eng'o monce mona se lina linya bisa se Kongo, nde Kongo e nyomeni enga mosik'o ngele. Soko noca yek'o Matadi, angani notambola ncono yok'o lokenge lo sudu, ki o ntin'e Kongo yengome.

Nc'eny'eliki na mokonzi o ka okongi nce kum'o mai ma mokwa bebe-bele yek'o Ntamo kala-kala, nde sik'awa monkandi mo yeye monga nde o yetela mosika ka. Mindele baokakola nc'encoki e Kongo bitomba bibale—yoko kum'o mai ma mokwa yek'o Ntamo ekotangibwa Kongo e soke, mp'esiso kum'o Ntamo yek'o Singitini ekotangibwa Kongo e ka.

Mambi ma kobosakola ngai o mwa monkana moye makelibwi o Kongo e soke.

Yambo e mobu mo 1871 monce mo Kongo moliki nde o yebana bolamu na mindele ka, basuki noyeba nongo bele-bele na Matadi, o mbis'e meta manga bele-bele ongo mpe o moi mo monce eliki se mokakatano toto.

Nani Setendele o pim'o ngele, e kumi yeye o mokolo ka, mambi mayangibwi o Engalanda na ntin'ete Ncango ndamu li Mokonzi o biso Yesu Masiya matambwibwa yek'o Kongo.

Mp'e pimi Setendele o mobu mo 1877 mpe ayeteli o Engalanda o eyeli e boso e mobu mo 1878 mambi mabandi noyebana kum'ombe yeye ma lolenge lo liki bato mpe na nce.

Bateyi bameki noyetel'o Ntamo; ki o Tungwa, zambi te, nd'e meki bango nzel'e Mbanza Makuta b'etuk'enya baboyi bango bolekisi, mpe babengisi bateyi, moko Moteyi Vianga-vianga atali bota bo ti bango, nde moninga ayosoli eyele na mbisa, mpe akoswi.

Bameki bis'o busa bo 8 bo eyeli e boso e mobu mo 1881, nde bato banya baliki nani nketu: nde babale basiso, Moteyi Bendele na mosis'oki na mbis'o Inde, bameki noyetela na monce mona; na mbis'e mobembo mo misa 21 o busa bo 10 bo eyeli e 2 e mobu monya bayeteli o Ntamo.

Vianga-vianga na Talatala bayeteli o Lokolele o 1884, mpe o busa bo 23 bo eyeli e 7 e mobu monya batiki basali basato bakakola nongo e mboka, nde Ewando na moninga moteyi baliki nde o ya sik'angani ka, se o busa bo 13 bo eyeli e 11 e mobu mo 1886.

Bateyi ba Ncango ndamu bakundoli bat'o nc'ey'e Kongo bozalaka n'elikia te, mpe bowaka n'elikia te. Mwa mambi ma ntin'e Kongo makoyebana kuma kala-kala—mibu 400—nowela mindele miyi angani basoni ma boni bang'o minkana, nde ma nc'eye maolimbana n'eliki'e makundola te.

Nde mambi maosila nobonono na mindele mpe nosonibwa makolimbola lolenge lo liki mango nani bang'o ya ka, se liti, se liti, mone o liti, elikia te.

E yi Setendele noseme ombe Ndombi o Mokandeyeka, mpe amungamungi boyimisi na Setendele, Setendele aliki nde o bono zambi li keli Nzangawa ka; yeye nobonoko tiki abaluka ntin'e bomi yeye mwene.

E kangi nkoli Molingo e kumaki yeye o Eyanga nobila Mpakama e mobali o yeye o Lingenguma, mpe

Mobombi mo sango e yeye abomi bopik'o mandelo ma Lingenguma, mpe asemboli etumu e bango banco babale ombe Ngoi e sango embe Mpakama, mpe Ngoi abiangi Esombi, mpe yeye akitisi Monkasa, Monkasa mpe alengeli mbondo e nui yeye, mpe alongi, te linya likopolisa lolenge lo mambi maliki awa nani Ncango ndamu o ya ka?

E bisokanga nkoli enya Epataka, mpe babanzi Mboliawe, mpe bamobomi boso na mbondo, angani na makongo, mpe bamobwaki o mai, te linya likopolisa mone o liti li zali ba kala-kala?

Nd'e kangi nkoli enya s'enya Bwala, eliki nde bibanzabanza bi mot'omoloki ka, nde na mata ma mindele nkoli esili lotomo lo yengo.

E wi Mpoke o nc'ena, babomi bat'o liyita li yeye kwe? Te ngai mome naboni Ndombe bobaswaka na mwene ko o bwengo nomobom'oigo?

E wi Eyulambukwa naliki o eswak'e mokundi biso, mpe moto aliki nde o bomibw'ongo ka, nde boni baki noboma mot'o Bonga na ntin'e yeye? Ngeibanu eng'ebo e bato bakozal'o liti. Se Ncango ndamu liyambibwa.

Enga se polele ete bance ba nc'eye baliki nde misa manco ete nde e nga bango sik'awa ka. Lokota lo zeni lo Ba-Kongo na lokota lo zeni lo Bobangi na basiso likolakis'ete yambo bato batubi lolenge lo mambi baliki na likani li yeba mambi co.

Lina li Nyambe lioyebana boni-boni? Te likokum'ombe ba kala-kala? Lina linya likoyenz'ani n'ani o lipeta mw'eloko, mp'enga polel'ete nani bat'o kakwana ka bayebi mambi maoko ma Nyambe.

Nd'ekotikana bele-bele lina litongo elembo e mambi maosila nolimbana. Nde boni bokanisi bonga se bosokoli botongo; ndako ekotongibwa, likongo likotulibwa, lokongo lokoyongibw'o mobala, nc'ekokwatibwa s'ete nd'e kelibwi maye na banzalamakusa?

Likani linga nde o yenza ka? Matuba bisa te? Mambi manco manga na biwela, mpe biwela binco binga na matuba, nde boni mambi manc'o bise biye bisembwibwi yek'o manganga yek'o boloki? Liti liye liyi boni-boni?

Te liti li mokolo likoya se wa-wa? Soko liti li miloko liyi bongo mpe. Basokotani nobengisa Nyambe o makani ma bango, mpe bongo batikani na matuba ma bangome. Enga nde bayike bakolinga noyoka lina limbe Nyambe ka; mambi masiso makoyisa bolobibwi pi-pi na no-no, nde yoka boye—Nyambe, mpos'e yoka bisa wo.

Eliki soko mwa bato bameki nobaka lolenge lo basoswisa Nyambe o miloko mi bango, nde mambi pwasa, moto akitibwi nozala moloki, soko mpe nde. Busa bo boso molobi o mambi ma nyomeni abanzibwi mome male manco mayi o mbok'enya. Mot'ony'obandi nosobila bikosa na mibasako na bobomi sobi-sobi, mpe nososolo ete maliki nde o komo na bobato ka aliki nde o yeba nongo o kumi bososoli bonya ka; nd'eliki ncengi limbe Nyambe bosalak'o moloko mo yeye mpe litombi nobengisa liti.

Nyambe atindi mwa mpaka li Yeye o ntei e ba bise biye, nde banco se kangala balimwisi mpaka likulu lioko. Moteyi Bele oliki o Ngombe o monce mo Ba-Kongo aosono ebo e bwele oliki moto moko lolenge lonya, mpe nde tu se Ncango ndamu azalaki mpe ayinibwaki, mpe ababomibwa baninga bat'o yeba ka. Matondi ombe Nyambe nowela Ncango ndamu li Mokonzi o biso Yesu Masiya lioya sik'awa nobengisa liti linya mpe nososwisa banco bolingo bo Yeye.

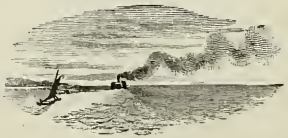

Libota limbe Matula.

BELE-BELE mibu 400 mioleka o busa bo 29 bo eyeli e 3 o mobu mo 1491, etonga yoko e Bapapa na basali bayeteli o munya mo ebal'e Kongo, mpe babandi noteya mambi ma bango; mwa bayike bayambi ma teyi bango mpe mambi ma-biki ete nde soko mibu 200, nde mibu misiso 200 o mbis'e minya Ba-Kongo babutwi o ebali bobe. Ntin'ekobonon'o Matayo 12 : 43-45. Mobeko na boyengebeni moka se lina litongo. Loyiba, bobasi, bobomi mabandi nosekibwa se boyengebeni.

Mome nguya akanisi bongo ete aliki mome boye-ngebeni. Bantamba bakoti bateki bankolo bakou. Moto moko lengele o nzela akangibwi na baluki ba mimbongo babe mpe atekibwi. Mononi o bokonzi azalisi ekang'e yeye na ntonge kum'ani n'ani. Botendi mpe bolongisi ombe balongi te, pekele-pekele, te, lingolo lisekibwi se boyengebeni.

Ncoki bantamba batiyabanaki n'ewel'e bontamba bateki mpe baninga-bantamba na mwa zambi like. Nozala bongo na bongo enga bompal'eto? Momboto monya monga momboto mo ka mo bila na biso bobato lozala na mongo eto?

Eliki bele-bele mobu mo 1860 ete nde mibu 20 nani Vianga-viang'o yetel'o Mbanza Makuta ka, o es'enya ezalaki bwele lina Nimu na ba libota lioko na yeye ba bampele, lotomo lo bango se botuli. Batimi malio, mpe batuli bayele na ntin'e mata ma baninga. Malio

masili, mpe babembi mwa sei nokula masiso, angani bakani notonga mbok'o nongo e liki malio mayike, mpe baitangi lina Mongo.

O moyebi Nimu alabwi mokonzi, mpe abakongi na bokoti. Bakolob'ete ayoki bongo kani mwan'o bwele nobotibw'ombe balimi ba yeye, soko mwana nokata mpe amopita bokoti o bokonzi bo yeye. Bongo e yoki yey'ete mwene aboti mwana, apaki noyeba soko mwene soko bwele; obo bwele asikisi ete abomibwa.

Ndembe nciso bameki nomokutinya, mpe bamosakoli se mwene, ncande bwele; nde moloko mo yeye moliki nde sutu ka n'e ki yeye momene nobo. Yakaka ndiki bwele, lobola lok'o mutu, bomu. Aliki lolenge loko na Palo e mokonzi ombe B'Ezipeto.

Bene aliki nde o baboya ka, nowela bango bobuli eliki na ntin'e mosol'ombe yeye, ayisi nobateke motuya mone e lingi babali nobalongola. Ndembe nciso mosolo moyike mopiibwi co na mabotibwela ma mwan'o mwene.

Balimi ba yeye baliki nde o yisa noyika mpiko n'ekos'e yey'elemb'ene ka. Elemb'elembe, bakakwani, moto na moto atongi etuk'e yeyeme; moko Mpanzu onyengwi o lotomo lo yeye atongi bele-bele na Mongo, mpe atangi etuk'e yeye Ncamba. Nde Nimu abiki nonyokolo balimi. Yakaka bakani nomolongwisa.

Bayangi ete o busa boko bo liboko bakomobanza boloki, mpe bakomonuisa nkasa. Busa ki, bato yonganu, batwi libanza, bamonuisi nkasa. Ba, oloki, za. Nimu, minuela, zenga-zenga, balimi sika, mpundu bu, pio-pio-pio, bomu. Monyokoli o bango ngbo, bapunzi biloko binco bi yeye.

Bele-bele na ndemb'e bobomi bonya bo loma eyi nozala bele-bele na Mongo motuli mosiso lina Niku. Ayi na basi ba yeye mpe na mwasi o yeye o elenge o bonkisa lina Mondele (bamotangi lina bongo n'ewel'e mindele, bango batangibwi mindele nowela baliki bateki ba boso ba bilamba bing'o lokota lo Ba-Kongo "nlele"), na bantamba ba bango, na bikatela binco. Bakumi mwa mosika.

Niku akuli lumu lone n'ewel'e bibanga bi tuli yeye, mpe aki mobembo nke nciso noteke biloko bi yeye mosika; nke nciso ayeteli o es'e Makuta; ongo aliki na liboko lilamu mpe na nongo e zeni e lamba malio.

Zambi lisiso mpe, akomi bondeko na Mpanzu ozalaki o Ncamba. Busa boko, bobutwak'o mombongo boluki nyengo-nyengo, akuminyi likongo li yeye se bowaka na molaka; bongo akani nokumw'ongo, mpe notonga mboka bele-bele na ndeko e yeye Mpanzu.

Basi ba yeye bayoki bongo be nowela bayebi polel'ete o nc'e babutu bakotekibwa bantamb'ombe bampele ba babutu soko zambi noy'ombe Niku. Boso babekoli, nd'eliki'e nyengwa na mbis'ebomi ekani, mpe baki bango banco ete nd'e lobi mosakoli notong'etuk'e bango bele-bele na Ncamba, nde mwa sei na Mongo. Bango bwa, Mpanzu abioki be.

Mwa mosika na yeye o nzel'e bil'ebale, ezalaki mokonzi o ekosa na losai lina Lunianga, etuk'e yeye Nkondo. Bango'te, soko moto nolob'ombe yeye mwa zambi like li kanisi yeye ete liliki nde o komo ko asikisi se bobele angani baboma mot'o beli yeye.

Elemb'elembe, aka nobele masomo na Niku, nowela ntoko e yey'e cakani lumu o nongo linco, mpe o moloko mo yeye akangi nzoto notuba zambi li mokitisa. Nde bobakemi bo Lunianga boliki nde o yisa nomozalisa nyile na baninga bakonzi ka, mpe busa boko apit'ebeka na montamba moko bokambisi. Baninga bakonzi, bayongani, mpe bamoli epoto mwa bantamba mpe mosolo moyike.

Nde Lunianga aliki nde o yanga noyuta bantamba banya na mosolo monya kum'o bikatela bi yeyeme ka; aliki nde o linga noyokwana ka. Kanisa-kanisa, ayangi moango mo bogena mo boma Niku se bobele, mpe bongo anyengwisa nzoto.

Akomisi moango se nkuku ombe yeye mome boso, angani, bantamba ba yeye ba bampele bobiangaka, abakangi bombala, mpe abasemboli zambi li kani yeye nokela. Atiki ndak'ombe bango to na to ete bango

nopita bokoti bakokula likonda lilamu. Bayimisi, eliki nde busa bo boso bo liki bango ndando yoko na nkolo e bango na ntin'e bopunzi ka.

Moango mo bango loko-loko ete se mokolo monya bakolinginya nzoto nokela zambi kani lumu nopombana, mpe basenzw'e yindi busa; loko-loko nye, mpokwa pwi, banco kolongo, mata bokinzibwaka na meya, bicwe sai, bapimi nokata lotomo lo bosatana lo yangi bango. Eliki nde ombe bango eloko t'e mokano mo bango moliki na ntin'e mom'elonga na nyile.

Baleki o Mongo na Ncamba wa-wa, po, ki yek'o Kingemba mbok'embe Niku. Banc'o nongo ngoli bu, mboka se biu, mp'eliki nde moto te oloti ete bwale boyaki, mp'ete ba bimai bazongi mboka.

Zo-zo n'ekang'e yeye, bakengeli miunya minco, basiso bakengeli ndako; moyebo tu, banya bati mat'o ndako, bampele, pwasa, babomibwi, nde bene na bilenge bi bene bakangibwi. Biloko binco bi yisi bango noyakia maboko babikati, mpe bapunzi nongo enco.

Se mw'elembe, mpe zambi lisili; babutwi lobangu mpe wa-wa yek'o Nkondo na ntonge li bango li bosebeneke. Nani mayeele ma busa te bayeteli.

Yes'o ntongo ncango li zambi licakani ca-ca, nd'eliki nde moto te noyita liwa limbe Niku; ebuleke baoko bakakisi Lunianga, bamosomoli ete, "Boni babutu bazala na nongo li zal'awa? te nc'eng'e bisome?"

Et'e koyisa moto noconya, lumu lo Lunianga lobuli, mpe ncoki bango balingi nomol'epoto bayoki bongo noyinda mombale.

Mpanzu asututali na mawa na liwa li moning'o yeye, nde aliki nde nguy'e kambisa mom'ekuna ka. Ebali bolamu boyisibwi na yeye abokeli nolakisa bondeko bo yeye nyomeni, asombi Mondele mo mwasi oliki Niku, mpe amobali nosimbis'enganzi e bokosaka yeye bokwi. Amolingi be, mpe o ndako e yeye abateli bimbolambola bi yeye—elembo e bosoni bone.

Aliki mokuli na mombongo bonyengwaka misa manco, mpe aliki nde o zala na mwan'o yeye okozala motuki o libula ka, bongo ayenyeli mwasi o yeye

o sombi yeye, nowela moketo moliki ete bana bambe bene ba bancomi banga bambe libota li mwene, mpe ombe sango te, mpe batuki ba yeye se bana bambe nkana.

Elemb'elembe, Mondele aboti mwana, nde mawa! n'o bika ka mwan'awi. Aboti mpe mwana mosiso, mpe yeye awi. Mpanzu se mawa, mpe mwasi o yeye se mawa be. Abanzi mobali moloki, alobi ete aloki bana ba yeye nobulisa mawa ma yeye. Boloki bo kokanisa bato o bise biye bonga nde?

T'eng'ete moto akoyisa nopese mosiso bwale se bokanisaka, ncoki o mokata ka, ncoki o tinda mosiso amokata ka, ncoki o molobela zambi lioko ka, se bokanisak'akoyisa nomoboma? Enga masano ma boconyaka.

Nocony'ete moto akoloko moninga (mp'enga nde moto te okoyisa boloki ka, meka-meka te), mpe nosakola bato bongo kum'o boconyi bony'enga noteme esongo na Nyambe onga Momene moto na moto.

Enga polele lolenge lo kokanisa Nyambe na ntin'e boloki, mpe na bobanzi bongo. "Olingaka moninga-moto ete nzoto li yome." "Bolingo bonga nde o sala bobe ombe moninga-moto ka." "T'otatolake motato mo lokuta na ntin'e moning'o yo." "Bozala nde o tende ke, na ntin'ete bozala nde o tendibwa ka. Nowela na botendi bo kotende bino bokotendibwa; mpe n'emeko e koyengia bino ekoboyengiibwela."

Ncoki moto nosela moninga, anga nde o yisa yeye bobomi ka; bolobi bo yeye bonga nde o yisa nosumbisa moninga ncoki mwa lopumbu ka, moning'o yeye noboya boyoki.

Enga molobi mpenza okosumbana, enga molobi mpenza okoyamba mbemb'e bolobi bo yeye. Ma lingi yey'ete makitela moninga makozal'emeko e komoyengia Moyengii o manco.

Bongo soko moto nozala mpos'e loko moninga, anga nde o yisa ka; e kotombo yeye nokela bongo n'ekun'e yeye akobebisa se nzoto li yeye momene.

Mwasi ombe Mpanzu ete nde baninga banc'o bise

biye ayekubani na biyambayamba binya bi boloki. Mawa mpe ma yeye makatisi ekani; keka! aliki ncomi, mpe ayisa notambol'o ntantei e baninga n'eyango e ncomi. Ayindoli bongo.

Sik'awa se mawa na mawa boyakiaka. Mobali o yeye o boso bomu, bana ba yeye ngbo, se ngbo, mpe yeyeme nde montamba. Kumama-kumama, ngo, mutu moliki na mpos'e kakatana. A, ete abayeba Mokonzi o biso Yesu, tiki Yeye amobondi.

Busa boko baninga baliki nde o mobono ko; sondi-sondi, bamokundoli o zamba tut'o malongo. Akanisi nosilisa mawa ma yeye na mbieli o nkingo. Zambi li mangei! Bolengwa bone nokanis'ete mazalela maye nosila mambi maosila. "Na mbis'e liwa enga botendibwi." "Tu se biso banco lobonon'o boso bo ngwend'e botendi embe Masiya, na ntin'ete moto na moto ayamba mambi ma nzoto s'ete nd'e keli yeye soko bolamu soko bobe." Mondele aliki nde o kanisa Nyambe ka. Bamonyanyi bis'o mboka, elemb'elembe, akoswi.

Mondele ayebi lina limbe Nyambe, mpe ayebi mwa mambi ma Yey'ete nd'e kumi mambi ombe bakali. O mawa ma yeye alobi mwa ndoba ete, "Nyambe akokela, nde anga nde o yeba lolenge lo kela ka."

Moloko moliki se liti, ncengi ongo se liti, mone o liti! Nyambe anga na ngolu mpe akobekola bilelo bi bato bakomotanga se mobe bisa na bisa. Na mbisa Nyambe ayoki bilelo bi yeye mpe amopesi mwan'o mwene.

Nde na yeye na baninga bakanisi ete mwana abotibwi n'ewel'e manganga. Bisa aboti mwana mosiso, mwan'o bwele, mpe bamotangi lina Matula. Esengo e yeye esekwi seko; abisobota basiso batano mpe banco bazalaki.

Yeyeme nyango mpe azalaki yeka nobono mayeele ma busa bo Yesu Masiya boyeke o nc'e Ba-Kongo, mpe azalaki yeka nobono banei soko batano ba bana ba yeye se bozengwaka nozala Bambe-Masiya ba ntungu na nyomeni. Te Nyambe akeli ngolu?

Bolelenge bombe Matula.

MAMBI ma bolelenge maliki ete nde ma-yike manga weni, bosanak'o masotu, nyango bopakaka nokula boli, bayebi bosokoloko, na nde. Nde ombe Ba-Kongo banga na lolenge lo nyanya mumba lolenge losiso; banga nde o nyany'elok'o mabeki e koyisa bango noiyaki'o mutu ka, mpe bilenge bakoyekola n'o bika ka nonyanya biloko biletu bongo na bongo.

Mpe o bisobe bi bango bilenge bakobioko noke mbende bokila, e kokula bango nzike bakoliyita bosongilaka. E koyetel'elenge o mibu soko mwambi akomeka notonga ndako eke na ntin'e yeyeme, mpe akoke na bayebi o miluka mi bang'o nce.

Sango apesi Matula mwa longomo, mpe abiokisi nzoto nosokolo matanda ma basengi banco. Busa boko sango embe Matula ayakwi na baninga baliki o mbok'e yeye, mpe akani nokumwa mpe notonga mbok'esiso mw'eloko sei. Matula abioki na bompala bo biloko bolongoli.

Elemb'elembe, zomano lisili, mpe babutwi o nongo e liki bango yambo. O mibembo mi ki yeye na sango e yeye nke nciso alembisaki sango se bolembisaka n'e tangwi sango na baninga nonua masanga. Ndembe nciso Matula abiangibwi nonua.

Bongo na bongo bilenge bakoyekola nozala balangi ba masanga nani bang'o yola ka. Enga zambi li mawa ete bato bakobebisa mabila na biloko bisiso nokula biloko binga nde o banyengwisa ka, nde bikobazalisa se bilema co.

Nyango embe Matula aliki nde o mop'epos'e ke o mabina ma mboka ka. Aboni sango na nyango nzoto bosungeli na ntin'e zambi, ekoto e ngoi, botale, ncwe boyutibwaka, mond'o elongi.

Nyango na bibanga bi langi-langi, misongilaka mi mikoli na mibele, ncwe boketibwaka matanda. Se kangala baki mabina na mbis'e nkumba bokweti.

Bana batikani o bituti o moi mo ndako, mpe baki ngoli bobongibwaka na lokuku lo longomo na bobina. A, ndiki bana ba bise biye bayebi bolelenge sub'o maboko mambe Mokonzi o biso Yesu Masiya; esengo, te mone o esengo?

Bobomibwi bo Sango embe Matula.

Eliki Matula ete nde mibu zomu sango e yeye amobiangi ake na yeye o liboko, mpe ayindoli ndembe enya ti, nowel'eliki loke lo mbisa lo ki bango elongo mobembo.

O liboko eliki mambi mayike n'ewel'e mawà mayike, mpe nowela bana baliki nde o botibwa ka. Ebononi ombe banco ete nde ndiki zambi linga nde o kelibwa ka banco bakosinana. Mpe bayisi nokela nde.

Ombe bango ebononi mambi mabale: lioko se nolengele zambi li tangi Ba-Kongo "ndembo" (enga bele-bele ete nde lisanga o Mpama), mpe lisiso se noyama ndoko. Molenga-molenga, bakani nolengele "ndembo," mpe bakanisi ete bongo bakobikisa liboko soko bampomba basila wa.

Matula aliki nde o yoka ndemb'e kolengele bango "ndembo" ka, mpe abutwi na lobali te. Sango e yeye asombi ekal'e mbata, mpe abeki o mboka noikabola. Bilenge biyike baliki ongo bwa-bwa zo-zo na nza-l''ebwele.

Matula abwaki liso li yeye se ti nokula lokwa lolamu lo noni yeye, nde lokabibwi ombe moyebi o yeye. Ange-

ndwi na nkelele, mpe aboyi ekakoli e mopi sango; bongo sango e yeye amotindi o etuti.

Aliki nde o lela lobiko ka, nowela lokuku lo longomo loyokani, mpe na likingo limbe nganga. Pwasa, akiti o nce ete nde moto ngbo; na basiso bakeli bongo na bongo; bamopoti n'elamba, bayembi, bati mata, mpe banco balemboli nowa bakambibwi o linkutu o zamb'o mbis'etuka. Ongo aboni na bilenge bi bampele na bi bene kum'o bise bi zo.

Azalaki o nongo eny'ete nde biyeli zomu matanda ma bango ma bikelakela bokeli. Asolibwi mpomb'e bilenge, mpe ayambi nkombo Masamba. Bato basiso bapakimi noke ongo, mp'eliki ete nde banco bany'o "ndembo" basili nowa ombe baninga; nowela baliki nde o yoka ncango ncoki yoko na ntin'e baninga ka. Matula, e sili yeye noyetel'o mboka bisa, ayoki ncango li bobomibwi bo sango e yeye.

E sili bango "ndembo" bolengeli likongo limeki nolendinya nzoto ete mambi sik'angani makozala malamu; bokono na liwa na zambi linya makobengibw'o ntantei e bango. Mwa ncono ebononi ete nde bongo, nde se mwa ncono, nowel'eseu, mpe mpio e yengo eyi ete nd'ekulu noyosolo bakou na banunu. Nde bayisi nokela nde nosimbisa mawa? Bisa babandi noconya moloki?

Bwaka miso boye na bona, baconyi mok'oconyibwi zambi linya mwa mibu. Moko eliki Mpanzu. Soko mpe yeye nozalaka moloko sutu na mwasi moko mpe nokulaka mombongo s'ete nd'e sengi yeye, nde ntoko e yeye mpe mposa li yeye limosinisi ete nd'e kokela mambi manya na bato basiso, ncoki o nongo li koyeba bato mambi ma Nyambe be.

Azalaki na basi nopita zomu na bapale, mpe aboti bana soko bweli soko nyuminei. Aliki moluki o mombongo mo lumu, mpe na montala mo monyengwi mone. Balingi noyeba lolenge lo zalaki yeye na bana bayike e liki basiso na bana te, mpe bana bayike basiso baliki se bowaka. Lolenge lo zalaki yeye mokuli mone, e liki bayike ba biboto bi yeye se bayoko? Ombe bango eliki se mobeko moko—Boloki, se boloki.

Yonganu, nde na Mpanzu ongo te, esombi sika, bayami ndoko. Baliki nde o bika ka, makani ma bango banco maliki bobwakak'ombe se moto moko, mp'esombi ayebi polele. Bosombaka, bosombaka, azolongani na nkelele, zololo-zololo, swe-swe, mopamo "Mpanzu." Banco munya tu, "Enga se Mpanzu."

Bayangi ete yes'o ntongo, se nzoto li ntongo baninga baoko bake nobianga ba mbok'e yeye bapima yek'o esobe botumbi mpe mbende bobengi, nde Mpanzu asimbibwa nonua maleku na baninga-bakonzi baliki na bombala bo mosenge.

Ntongo bwe, likongo lika sokoto-sokoto e tambolaki bango yek'o bokila bo bambende na bamintula na bankai na bandeki, bango esobe botumbaka.

Mpanzu abioki na bosoni bo mosoni bakonzi na masengele. Angani bayi se bosungelaka; manzi tando, basesasani. Sesanaka nye, mbend'e masanga zu, makoto kbo-kbo, bayambisinyi sa-sa. Bisa moyambano, mpe Mpanzu anui, mpe yeye bisa o nua masanga ka.

Eboma aliki sik'o mbis'e yeye, mpe na mayele asubii lilomb'o mutu mo yeye; nkingo cwekenu. Bamolongoli sei, mwasi te, mwana te nomolela, mpe nomobondelela. Na nkuku bayangi moango, mpe se nkuku bamokambi o nongo' ebali nkuku.

Ongo babaki lotomo lo ngeibanu, ncande bayambi ete bakeli bolamu nolongola moloki o nce. Bamopioki pio-pio, angani bamopakii o mwete paka, kale, yeye nokopeta pelete. Se solo nongo li nce li liti linga bonyalaka na bikelela bi bikosa.

O elemb'eoleka busa na bus'o nongo eye soko nongo ena moto abomibwi o nc'ey'e Kongo se mpamba. Nkoto li bato baobomibw'o bise biye na ntin'e boloki bonga zambi li lokuta, mpe lituba li bato bakokakatana miutu.

Moto akokono, bakoke ombe nganga, ngang'anga nde o pe mono ka, akolob'ete moto amoloki, akosomba, akokitisa moto, bakomonuisa mbondo na nkasa, bakomoboma.

E kowa mpomba bakoboma mibom'o mayita ma

yeye; lumu lo bobomi bone lokoyebana; nkoto bisa baobomibwa bongo. Kwama! ncande bato bakokundwa noloba misa may'ete bato bakowa n'ewel'e ncango ndamu mpe na Nyambe.

Nde ncango ndamu li Yesu Masiya ling'eliki'encoki mpe mpenz'ekotikana na ntin'e likoswa li biso banco. Yesu anga "Engbel'e bomoi," bongo na ntin'e moto na moto, mboka na mboka, liboko na liboko. Moto nol'engbel'eny'e bomoi abisowa na yengo boni-boni? T'eng'ete moto noboy'engbel'enya boli akoboya bomoi?

Okolangisa bato masanga na? Nyamb'eto? Te bato bakoboy'etuk'e mbila, boli bolamu, bakokete mianga, mpe bakosubia munya mo mbenda nokula masanga manga nde o bakomisa ka? Ncoki masanga matemu ma mienge bakomaboya n'e kokota mango, angani bakolob'ete, "Malamu be!"

Bakoboya boli bo mbila bo kobapese Nyambe, mpe bakokwa mankiki makoyanga boli bonya, mpe bakomabikisa nomabebisa, mpe bakolanga na mango. Nolanga masanga se moto aboya bilamu bimbe Nyambe.

Ncango ndamu liosembwibwa yek'o bomoi, mpe bomoi bo lobiko, mpe nosilisa manco ma lolenge lo keli bango na Mpanzu. Ncango ndamu likolakisa lolenge lo zala bizalela yengebenu o miso ma Nyambe bobandaka kum'o boyambi, na ntin'ete liwa linga kolongo n'eliki'e masekwela ma mbinga liwiibwa.

Matula, bobutwaka kum'o "ndembo," angindandali na mawa ma liwa li sango e yeye, nowel'eliki mawa ma boso ma nyomeni ma ngondwi yeye. Sango e yeye amobiokeli be, mpe mokano mo yeye moliki ete Matula atuka libula li yeye.

Nde keka zambi! butwa boye, mpe ncoki longele loko tuta, o nyango mpe montamb'ombe bwele bosiso, bantamba banco na mbata na ntaba bambe sango e yeye bo-bo ani n'ani; ngo! moyok'o elenge; se na ntungu asala nokula mombongo mo batela nzoto kani notekibwa, mpe na ntin'ete apusol'o nyang'o bontamba bo yeye. Nde mwa mwana se na mibu zomu na moko ayisi nde?

Ncango li Mindele li boso.

MATULA se bosalaka nobatela nzot'o molongo mpe nopusola o nyango, mpe nosunga libota li yeye li balimi batano. Elemb'elembe, mobu moko nye, Matula busa boko akeki o liboko na nyango. Akeki maboko manco, nowela abwaki nzoto sub'o lotomo lo mombongo boluki wa.

Maboko bamayonginyi misa manco nde nongo yoko te, mokitano mo etuka moliki busa bo boso Nkandu, mo esis'o busa bo mabale Konco, mo esis'o busa bo masato Nkenge, mpe mo esis'o busa bo manei Ncona, angani mobutwi omb'etuk'eyonginyi libok'o Nkandu, bongo na bongo.

Busa bonya Matula na o nyango bayeteli o libok'o boso bo bayike. Elemb'elembe bayaki kum'ani n'ani, bene na miseka, basiso na ming'o miutu; basiso na ming'o mabeki na babingwele, bamako, bankomo, banzoko, bancau, babinasi, babilamba, babibanga, bantaba, bancoso, bamikwa, na bandekani.

Ncoki eloko e lolenge loko, ebuleke ncande biloba be se biloba bikopita boyengebeni bo boteki na bosombi biloko bi mosolo bipuna. Ongo mwa tango enga mpuli e konua minuako masanga, mpe ongo enga bibimba bi nkanzu. Nkanzu linga ntina nde?

Elenge ayi mpe abamboli meya; bele-bele, moto na ntaba tinge abandi noipioka pio-pio, nd'ete nde na mpos'e iboma ka, nde bomonyibanaka pio-pio e kitaki mwete o ntaba, nani mobeti se bolobaka na baninga baliki sika na yeye se bozekeke. Angani ntab'ekoi,

mpe totibanu se totibanu ekiti ngbo, nde nani o yimbwa ka. Se lolenge b'ebwakibwi o likolo li meya liliki bololaka, bongo batotoli ntab'enya.

Litanda libe li ngeibanu! ebwel'enga na loyokako lo bwale s'ete nde bato. E koke moto nokos'ebwele se ayindola nzoto, mp'ete Nyambe aliki nde o lozalisa ka na bibwele na ntin'ete lonyokolo bizali bi Yeye ka.

Nd'elongo eny'e bato baseseneki kum'o lokenge lo Mbanza Makuta? Bobakeka! moto-moto na bota bo yeye. "Zambi nde?" elobi moko, "te bongo esongo na mobeko mo liboko?" "E," elobi mosiso, "nde zambi ling'o mbisa. Nayoki ete eliki etumb'o Makuta, mpe basiso 'te mondele monya moyi ongo mwa biyeli bioleka abutwi ongo, Bwaka Matu aliki nde o mopes'e-pos'e leka ka, nde amobengisi sei na mboka, mpe amoti."

Mosiso aluki ete, "Mpe awi?" Mbeko munya tu ete, "Nanga nde o yeba ka, nani o yoka polele ka, nde nakolinga bongo." Eluki bis'ete, "Aliki moluki o mombongo kum'o mai ma mokwa?" "Te," abutinyi, "bango 'te, anga mondele mo Nyambe."

Matula abwaki matoi ma yoka lumu lonya, mpe mw'elembe ayoki ma sembi mosembi oyamboli elongo. Baseseneki, timimalu ayoki muny'ete mondele ameki nolek'o Makuta, mpe o mokonzi na nguy'e yeye amobengisi, mpe amoti. "Mon'enga mokonzi o biso, mpe okomotemele ngendo na?" esembi yeye.

Angani mosembi abononi, na ncako li mond'o ebonza na zolo, mbanzaka eyi mokonzi yeyeme, sub'o limputa line n'ekot'o mutu e ekoto e ngoi, na likong'o likanza li yeye, mpe o mbis'e yeye elongo e banzanga monkama kangatanu na mata na makongo. Mosembi abiki nosemba, nani e bekakali o mokonzi nokakisa nzoto.

Asemboli nzoto nobuna na moto okoyekeme na mondele, mpe asimbi ndai ete "mome makolo mabale" (nkombo e tangi bango mondele nowel'aswi mimbati) akozala nde o yisa o nc'e yeye bobononi bisa ka; yeye aliki mokonzi, mpe mosiso te.

Likongo litiki liboko bobaki, mpe baketoli loyembo na bobina, mpe bakendisi ete mondele bis'o bonon'o nc'enya ka. Basiso ba bobolu bayoki bongo kani mondele nobutwa noyita moyitako na nguya be.

Eliki se nyomeni ete o mokonzi ati mondele, nde atali se botalaka. Eliki Vianga-vianga omeki na moninga noleka nzel'enya noyetel'o Nkonda. Eyeli eyoswibwi, mpe akoswi, mpe azali noyetel'o nongo e meki yeye, mpe na mbisa yek'o Lokolele.

N'ewel'e boboyi bombe Bwaka Matu, Makuta masabwibwi mwa mibu. Nde na mbis'e mibu ncambo soko mwambi Bendele asengi etuk'enya, mpe abiki noke ongo mibu miyike se monyanga.

Moyitako moyitibwi se nyomeni, nd'eliki moyitako mo ncango ndamu. Bokoyindola lolenge lo yiti Mokonzi Yesu Masiya bayekoli banya ba kangi Saulo, et'e yenzisi Yeye moloko mo Saulo nani e liki yeye o nzel'e bonyokoli.

Eliki se lokol'o Makuta. Ongo lelo eng'etomb'e lingomba li Ngombe se bonyengwaka. Zambi li mpapo! Se lolenge lo Nyamb'e biso nokela bongo!

Eyeli e 8, mobu mo 1897, Nkonzi e mwan'o bongoi ombe Bwaka Matu ayinibwi.

Mw'elembe na mbisa, asokotani nokal'etumu e libota li yeye. Alingi notindela sango embe Vianga-vianga likabo, nowela Vianga-vianga yeyeme asili nobiangibw'o miso mambe Mokonzi o biso yek'o boyomisi; nde sango e yeye azali mosika, mpe bongo ayisi se notinda mw'eloko eke, nd'elembo e bolingo na mawa ma nyomeni.

Amosoneli lingongo mawa bopolisaka n'ewel'e zambi li keli bang'ombe mwan'o yeye, nowel'aliki monyanyi o ncango ndamu likumi ombe Nyambe. Asemboli ete sango e bongoi akeli bongo n'ewel'e bolengwa, mpe amopekeli abasabinya manco mpe azala moning'o yeye.

Amosakoli lolenge lo yebi mpe lo yambeli yeye Yesu, mpe apolisi matondi ete ncango ndamu libekibwi ombe likongo li yeye. Moyitako mo ngolu solo! Nde

Bwaka Matu momene aliki nde o bik'elemb'ene bozali na mbis'e zambi linya libe ka.

Nde Matula aluki mambi mayike na ntin'e mindele minya mi Nyambe, mpe ayoki mambi ma conyi bango nde se ma lokuta. Ayoki ete baliki nd'ete baluki ba mimbong'o mai ma mokwa ka. Baliki na bilamba bi zeni, mpe balobi Nyambe, mpe mambi ma mokakatano na ntin'e bolingo.

Baliki nde na mata ka, baliki nde na banyanyi bayike nolibola nzela na bokoti ka, nde bangome baliki se mokakatano toto. Baconyi ete nc'e bango eliki o bokoto bo mai ma mokwa; soko baliki bilimo bi bantamba batekibwi se bobutwaka nobatungisa. Baconyi mpe bis'ete bali bato, mp'ete bakambaki bayike ba yisi bang'o nc'e bango bazala basali ba bango.

Baboni se zambi lioko li kela: bango nokul'epos'e wele nyo; mpe ndemb'e wani bango noya baseim'ombe bango ete nde baloki.

Mambi manya mapakisi Matula, mpe akumi o liboko n'eliki'ete azali nde busa te mangondwela na mondele. Abakanisi be, ncoki o maloto se bango na bango, mpe yeye momene se bokotolaka na bokotolaka, nde maloto mayike manga nde o sembwa bonyomeni ka, mpe Matula ayoli mpe abiki yeka nolinga baninga ba yeye mindele.

Matula aboni Mindele.

MATULA akendisi mokano mo yeye ete azala nde o ngondwa na mondele ka tu se nokelele bongo. Asokotani na mombongo boluki, mpe apusoli nyango e yeye, ncoki se motuya mone. Mpe aleki mosika o boluki bo yeye bobembaka.

O mobu mo 1885 abembi yek'o nc'en"ebale, mpe o nzel'e ki bango baboni nzel'en'e boki Setendele kum'o Manyanga yek'o Nkonda, mpe bakamwi be. Ong'o nc'ena bayoki lumu lo bwengo bo nce, ete bongo boliki bele-bele noyetela, nde lolenge, na ntin'e bongo baliki nde o yeba nasonga ka.

Basiso ba bango baki o Boma mpe baboni mengo ma mai ma mokwa, mpe bayoki ete binya biliki se bingo bikoke, nde baliki nde o yeba lolenge lo yisi mengo manya noleka o nce ka. Se mokakatano bisa. Nde basosoli ete mindele baliki na mayele, mp'eliki nde moto te oyisi nosakola ma yisi bango.

Mabutwela, baleki o Ngombe, nongo e liki bateyi ba biso, nowela basili nokum'o Manyanga nozala libong'angani. Mpe Matula aboni mondele lobono lo boso, nde se na mosika, nowela baleki se lobangu kani nolokibwa.

Nde Matula akamwi na mayele ma mondele. Mabembela bisa, akundoli ete nc'e Ngombe eliki nongo elamu e luka mombongo, mpe aki nke nzike angani, nde o ke o mbok'e mindele ka. Mibu mibale se bongo na bongo. Yakaka aki o Bunda na mbata li teke, etuk'eliki bele-bele na Ngombe, mpe atutumi o mbok'embe Nlemvo (mosungi ombe moteyi Bendele o minkana bozengoli.)

Abomi mbata yoko, mpe apesi Nlemvo moloko s'elembo e bondeko bo yeye. Nlemvo aliki nani o yinibwa ka, nde na mposa, mpe alobi na Matula mambi mambe Yesu, nde Matula aliki nde o yetela nokanis'ete miketo mi bango miyisi nozala yesenu, mpe aliki nde o yis'obwakisa nzoto ekani na ntin'e mindele ka.

Tuta, na ntongo, Nlemvo amolendinyi ake o bobondeli o ndako e boyembi, nde manco se mokakatan'ombe Matula. E libi banco miso akengeli nozala na ma yeye pole kani bango nokela zambi ombe yey'e liki mango poto. Ebuleke ncande momboto mo boso mosikibwi, mpe litambe li boso libwakibwi.

Ki o Bunda na mbata, keka zambi! Moteyi Kamelona, aliki ongo mosumba. Asemwi na boboto bo yeye ombe likongo, mpe na bilamba na biloko, lolenge lo lambi yeye boli, mpe lo li yeye. Nd'e bandi yeye noloba Yeye o yi yeye na lina li Yeye, bakeli na yeye s'ete nde azalaki mome bakoto, mpe bawalibani noke o mboka li bango.

Nd'ekelel'e yeye mpe bomungamungi bo yeye makiti ete nde mimbot'o moloko mombe Matula, mpe abandi nokanis'ete mondele azalaki moning'o yeye. Bongo bowi, nde likingo li likongo linco litemi esongo na liteyo linya litemu, mpe Matula akongibwi biu mibu mwa miyike na lingo.

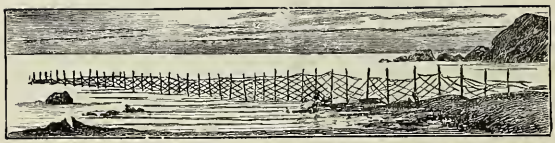

Moteyi abandi nosenge Makuta.

ELEMB'ELEMBE Moteyi Bendele abandi nota-mbol'o es'e Makuta, mpe na mbisa, likongo li Tungwa bakani nomosembol'eleng'eke o sikulu. Moteyi se semo na bobiokoko. Mokonzi o bango amosakoli ete akomokambel'elenge yeyeme.

Matula, yoka boye, akani noke na bango elongo se mobembo mo mombongo.

Nzela se nyil'elamu we ki o Kinketa, etuka mbete litano kuto na Ngombe. O Kinketa elongo boweleke, Matula mpe moyamboli na mbata bokolaka, bwele ayekami o nzela nolob'ete, "Boyutaka mbalaka." Nde bamoleki wa o pese ke. Bisa mosiso na munya bongo, nde bamoleki na yeye mpe wa. Ebuleke ncande ong'o boso ekal'e mat'ebalembisi. Bwaka miso boye, mi-mbisa mi elongo e bango kili-kili wo. Bakangi Matula, bayosoli mbat'e yeye, mpe bamoli mbalak'e ngele 500 li lekisa batikani. Loba-loba, te, se bayuta.

Mosolo zu, babisobila mobembo. Mawa be, mpe n'esimbisel'ebe ombe bango s'e bandi bango nokanisa mateyo ma bateyi ba ncango ndamu, mpe babili mbok'e bango na mpos'elamu. Nde sik'awa bat'ongo banga nde o yisa nole mbalaka na nyonyo ka, nowela Bulamatale abayeki.

Mibu mi 1890 na 1891 Bendele aleki o Mongo mo etuk'embe Matula, nde misa manya Matula aliki nde o mboka ka, mp'eliki se o 1894 e kumi Bendele o Enga-landa ete bangondwani o es'enya.

Mangondwela Matula apimaki nobila mombongo, nde ngbe na Bendele botambolak'o nzel'e Mongo,

amopekeli akengele nokeka molimi o yeye, nowel'aliki na mpota ebe o lokolo. Matula mpe ayubisi mobembo, aki lobangu nosakola baninga mayenela ma moteyi, angani apimi nomoyengola; mondele we amokambi we ki o ntantei'etuka. Moteyi abwi mpota mono, mpe Matula, bobiokoko, amokimisi likabo li ncoso line libale.

Zu, moteyi aliboyi nowel'asili nososolo ete makabo boyambi aliki nde o komisa bondeko ka, nd'eboti se mikakatano. Basiso balingi nolob'ete moteyi aliki lolenge loko na banganga ba bangome baleki mosolo ete nde bokembaka; basiso'te ayi se nokula bi yisi yeye bokuli, mpe aliki nde o yenza nzenza likoyengebene ka.

Zambi li likabo wa azali bwa, mpe alobi na bayoki balamu. Bango bayike nani bos'o yoka ncango ndamu ka. Abasakoli mambe Nyamb'e yebi bango lina, mpe abakeli na bango na biloko binco, mpe atombisi mbula mpe acengisi likanga na ntin'e boli bo biso botoisi; akolosimwinya kia-kia se ndende, ncande lokozala botondi bosengaka, mpe bizalela bi biso binga sobi-sobi ombe Yeye.

Abasakoli lolenge lo bolingo bombe Nyambe, otindi Mwan'o Yeye Yesu Masiya alopusol'o bosoki bo biso, mpe alopese nguy'e pita bobe mp'e zala bule o bopetwi. Abasakoli ma matendele manga lende noya, mp'ete mambi mabe ma biso makoyambol'ongo, nowela Nyambe akoyeba manco ma kokela biso. Abanuetinyi bakotola sei na nkand'enga lende nobonono yek'ombe Yesu Momene mpenz'oyisi bango bokosoli.

Yeye wo, balobasani mambi manya no-no. Bizalela bi bango na miketo mikali maliki mbing'ombe bango; bayamba mateyo maye matemu? Te, bakozala nde o kakana na makali ka. Matemu maye maliki se boloki; nowela mbula litombi mpe boli botoi na nguy'e manganga; lolenge losiso, e lobi mosiso, loliki se boloki.

Bongo mambi mambe Nyambe maliki se boloki, mpe mot'omateyi se moloki. Likani li bango liliki se likenga liye: lingo linga nde bonganga ka linga boloki,

mpe lingo linga nde boloki ka linga bonganga.

Nde mwa momboto moke mokokit'o nce, sub'o masotu mokoto na lolenge lo nga nde moto te okoloyeba. Sub'o lingunda liny'eliki moto mok'o-bondi ma yoki yeye. O Molimo mopetwaki akosal'o miloko mi bato, mpe moto te okoyeba. Mot'ony'o-bondi mambi aliki Matula. Be abwaki litambe lioko lisiso.

Mindele baliki nde o zala boboto mpenza ka, nde mpe mambi ma teyi bango maliki se na ntin'e bolamu ombe biso, mpe mayengebeni na boyindoli. Asengi Bukusu obutwi o Tungwa mw'elembe yambo. Moloko mo yeye moyombwi na yeye, akeki minkana mi yeye, mpe alingi ete yeyeme mpe abayisa botangi. Kum'a-ngani akani noteyis'eleng'e yeye momene.

Bobutwaka, asemboli liny'ombe baninga ba yeye, nde babeli be, mpe basokotani nomolendiny'atemi esongo na mpos'enya. Ebuleke alengeli moango na bilenge bibale bi bampele bake na moteyi Bendele yeye masengele ongo bisa. Nyango embe Matula 'ekomb'ayoki mayangibwi, mpe abalombi balemwa ndemb'e yi moteyi co, mpe bazala nde o butwa bisa n'e longwi yeye ka.

Mwa ncono, mpe Bendele, boyindolaka botimimali bo bango yambo abisoya, mpe aliki nde o kamw'ete Matula aliki na bilenge bibale kolongo noke na yeye ka. Mokolo pwi, tuta, ntongo bisa bwe, Matula abiangi bilenge bi soli yeye; nde, pi, bang'o bonono ko. Ayebi ete nde bamotungisi, nde asakoli Bendele ete akomobila n'elenge yoko ndiki mpe bibale te.

Atindi baninga batombo bilenge, mpe bakuli yoko, bamokuli nani Bendele o pita bosuku bo etuka ka—e-leng'en'e lototo mp'e bonzoli, sub'o monkoto motemu mo mopesi Matula, mpe aliki na mbende o likanza li yeye; soko aliki bele-bele na mibu zomu na misato. Aliki lina Mankwenia, mpe Matula amosikisi ake nozala "mondele mo ndombe" ete nde Bukusu; atiki ndak'e ya nomosenge bisa na bisa na mosolo mpe na ncoso.

Manya makoki nobiokis'eleng'e wani emayoki; bongo na monyanga alobi "Kiambote" ombe banco, mpe aki mompaki'o elongo eny'eke mobembo yek'o Ngombe, yeye mambi ma baloki na boloki bokanisaka ka.

Mazengwela ma Matula.

MANKWENIA, wo, likongo li Mongo libandi noyina Matula, nowela sik'angani se sembo bayebi ete akakani na bango mpe asili noyekemele mindele. Nyango e yey'ekomb'amoseli, mpe amokotombi se moloki; bongo aseimi noke mibembo mi mombongo ete nd'e yisi yeye. Aliki nde o yisa na mango bokakani ka.

Mankwenia abandi nobulisa boyekoli bo yeye o sikulu, mpe lobangu alongwi o eletolo yoko notanga bibale-bibale. Aliki moning'ombe banco, mpe Moteyi Bele akomoyindola busa bo boso bo moboni yeye; aswi monkoto mokalwaki, mpe se na bwale be amobateli o nzoto, elongi e yeye mpe se bonzoli na biseso bolakisaka.

Nomobono lobangu bobunisaka na bilenge bisiso eliki zambi lizeke nguya, se solo ayetelaki o mbis'e basiso n'ewel'e lototo lo yeye mpe na makaka ma yeye ma cebo. Se libomi e ki yeye na Bendele nokeka mboka, mpe aliki nde o butwa ka.

Aliki eleng'e biyenzayenza, mpe s'ete nde aki na molonz'o sikulu na mandaka mambe Matula ma makabo, bongo mpe atikani o mbis'o etuk'e yeye na bilombele bi nyankoko bi molombi yeye na boli bo bosongele bo yisi yeye bolambi. Amopesi litoi li mposa li yok'et'e moyokeli yeye mawa kani noliibwa, mp'et'e

koliibwa yeye soko yeye nobutwa na mondele.

Aliki nde o yamba zambi li boliibwi ka, nde aliki nde o linga nobono moto na bisengo bosengaka ka; bongo atikani o mbisa, mpe aliki nde o ke nocuca nzoto n'elongo embe Bendele o nongo e tiki yeye ndaka ka. Baning'o Ngombe, nowela s'ete nde biso baliki nde o bono zambi li lengeli Nyambe bokeli ka, bayoki mawa be, nd'ebuleke eliki zambi li esengo.

Matula aliki nde na molimo mo buna na nyango e yey'ekomba lobuna lo libale ka, nde aliki na mpos'en'e yeba manco ma yoki Mankwenia o Ngombe.

Bisa na bisa bazali elemb'elembe bolobasani. Mankwenia ameki bolamu bo mosakola ma yoki yeye na ntin'e Nyamb'ene, mp'e Yesu Masiya e Mwan'o Yeye, mpe Matula asokotani noyekola manco. Matula mp'e tamboli yeye ani n'ani misa many'asakoli bato ma yoki yeye na Mankwenia.

Matula aboni eleng'e yeye "Mwelo a Zayi" (Ekuki e Boyebi) bokanisi mbono nzike, mpe azali bwa na yeye nomeka boyekoli. Bayangi ete bazala na sikulu se bangome babale misa manco. A Mankwenia! Eliki zambi likoti, nowel'alimbi biletolo bisiso mpe na bisiso na bisiso bokakoli se mokakatano.

Baliki nde o yis'o yekola lobangu bongo ka, nde Matula akanisi ete baseleki. Bisa na mpokwa Matula ayonginyi banco ba wani baliki na mpos'e sokama na ntin'e boyembi, mpe Mankwenia abayekwisi et'e yisi yeye nzembo nciso ete nde "Yesu akondinga be," mpe "Yakaka lotambola na Yesu o nzel'e Yeye."

Matula alobi ete aliki nde o yisa nokendis'ete bayembi sembo ka, nde ayebi ete bateli moloko monc'o lokuku bokukoli. Nowela bisa na bis'atangwi ani n'ani ete nde kilometa yoko nomeka soko ayoki boyembi bo bango, mpe ndiki aliki nde o yoka polele ka, abutwi nobalobel'ete, "Bopamaka, mpe bonetolaka makingo." E yoki yeye polele abutwi nolob'ete, "Bolamu," angani se bayemba bisa.

Bongo na bongo bayembi, soko mpe baliki nde o

kanisa ntina li mambi ka, nde bayembi mambi ma bolingo bo Yesu, mpe bongo eliki ete nde milonge mi nga likanga mpos'e pima. Busa boliki na mpos'e ye o miloko mi bango. Bayembi o lokota lo Ba-Kongo:

"Jizu ntuzolele,
Nkand'a Nzambi nvovele vo,
Yeto awonso tu an'andi,
Okutulundanga,
Jizu ntuzolele,
Elo ntuzolele,
Jizu ntuzolele,
Oyandi Nkundi eto."

Nongo na nongo e ki Matula na mwasi o yeye bayembi nzembo li lolenge lonya, mpe basakoli baninga ma yekolaki bango. Matula atiki mombongo boluki na ntin'ete asembola nzoto li yeye o mambi manya bobaki.

Busa boko mokonzi o Makuta, nongo e bandaki Ponde (moyekoli mosiso) boteyi, ayi o Mongo. Asakoli Matula et'e bandaki yeye noyekola A B C nde aboni ete mambi manya mamokambi o masiso.

Bongo manya mamosemboli notanga Ekangu Diampa (Mbengu Etemu), mpe monkana monya motemi se ngendo na masanga bolangi, mobako, bokutinyi, bobomi na loma, mpe na masiso, mpe nowel'aliki nde o linga nokakana na mambi manya ka abendi botangi, mpe atiki mambi ma bizalela bi bomasiya bokanisi.

Matula aliki nani o liti, masiso maliki nani se mokakatano, mpe aliki moloko sutu notambola s'ete nde ncengi li yeyeme. Ayebi ete bobomi na loma na mobako moliki esongo na mateyo mambe Nyambe, mpe yeye nani o yeba ma Yesu Masiya na nyomeni ka, aboyi bobomi piu, nde aliki nde nani o sosolo ete masanga bolangi liliki zambi li yini Nyambe ka.

Asokotani nolendinya o mokonzi abika botangi minkana, mpe na bobondeli boki, mpe amoteyi ete ayisa nonua masanga manco ma lingi yeye. "Bongo," elobi o mokonzi, "lozala na masanga sik'awa, yakaka." Mbenda zu, banco babale banui na mango se bonuaka.

Angani e langaki yeye Matula aboli loyembo, loyembo loliki nde loyembo lo bilobaloba bi nconi ka, nde loyembo lo zeni lo soni Vianga-vianga yambo,

"Nzambi S'eto u kwa nkenda,
Toma tal'e nsi zeto,
Konso nsi kwa nsoki yasimba,
Tombe kingi kiabukawa.
Nzambi S'eto u nkwa nkenda,
Toma tal'e nsi zeto."

Likongo likanisi ete nde akabwi lingai. Oyoki yambo mome monuako lolenge lo nzembo bongo boyembi na? Lumu lo yeye locakani o bise binco zo, mpe bayi kum'ani n'ani nomokeka. Na mbis'ayekoli ete masanga bolangi boliki bobe, mpe bosoki bone o miso mambe Nyambe, bongo akili masanga bonui. Ekoyengebene na moyekoli na moyekoli azala mokili o masanga bonui.

Matula aseleki na moi na moi na bolakibwi bombe o Molimo mopetwaki. Satana abili Matula banda, mp'ebononi ete aleki Matula bokoti e molangisi yeye masanga. Mawa mp'e yembola Matula Nyambe o bolangi bo masanga.

Akati lumu lone mpe, mpe mambi ma yeye matendwibwi o maboko manco, yeye mpe nd'ete ayisi noteme ngendo na mpos'e baka losai lo lumu lonya? O Molimo mopetwaki abandi lotom'o moloko mombe Matula mpe tu se losilibwa wa. Nokosola Matula sei o nzoto bokakisi mpe o losai lo yeye mambi maliki o miso ma yeyeme se lab'ete nde aliki nde o yeba maliki angani ka, tu se ayunzibwa, s'ete nde abonono nokakana na boyambi bo yeye. Mp'eliki bongo.

Mwa ncono na mbis'e mayenela ma mokonzi o Makuta ombe yeye nyango e yeye akonoki be. Mp'emokitel'elemb'e liti. Biyambayamba bikali bi yeye bi bandi yeye bopuswi o bingo bimokatemeli bisa bu ete nde lomeka lo mbisa lo mobumba ko-ko.

Eweli o moloko mo yeye ete nyango akoni n'ewel'e maloki, mp'ete Mankwenia aliki moloki, nowela yeye ayi ombe bango na mambi manya matemu ma lobi

banco ete makumi o boloki. Elemb'ekoti e liti! Asokii likongo li yeye linco soke, mpe abasakoli ete ayambi ete Mankwenia aliki moloki.

Asikisi ete bene bazala nde o ke o liboko ka, mpe bango na Mankwenia o longw'o etuka ndemb'e konoki nyango e yeye ka. Angani zambi li yinaki yeye yambo alikani; akani Mankwenia ete ndiki nyango nowa yeyeme mpe akobomibwa. Amosikisi azala nde o yemba mpe o teya ka, azala nde o loba mambi mambe Nyambe ka; bayike ba likongo li yeye bayimisi na yeye se co, se bobiokoko ete Matula abutwi o nzel'ekali, mpe abandi nopita lolenge lo yambo bobe.

Misa-misa lokeketi lone; nyango atutumi se liwa se bomoi, nde amonyibani noyenza yek'o likoswa, mpe aka nkinki bisa. Zambi linya limokendisi mw'elembe o boyambi miketo mikali.

Nde se nyomeni eliki se likanza limbe Nyambe limosimbisi malongo botangisi na ntin'ete na mbis'ayisa nolob'ete aliki nde busa te bo bomi yeye moto. Abiki yeka nosanzola Nyambe n'ewel'e ngolu e Yeye.

Mwa biyeli Matula abikaki o matanda ma yeye makali, abendi mambi boyekoli, aka biu o yemba ka, mpe ameki noboya Nyambe bokanisi. Noyombola moloko sei na mambi ma Nyambe bokanisi asokotani mombongo mo bantamba boteki na bosombi boluki; na makendele o maboko, mpe na ntungu li ma yambo bobaki akanisi ete nde likingo li lososoloko lo moloko litilimibwi.

Busa boko mombongo bobili bomoyetisi o Makuta, mpe o mokonzi amonyangeli, mpe amokakisi nowel'asili notika mambi mambe Nyambe. Mwa misa basemboli nzot'o bompala bo bango.

Busa bonya mwasi o yeye o mobaki se ti, Kento, aki na yeye. Eliki mpokwa, mpe na ntongo mokano mo bango moliki nobutw'o mboka nde bayoki lokuku, mpe sik'angani baki o lokenge lo yoki bango lokuku. Lokuku lo nde? Lokuku lo makingo ma bato boyembaka.

Basis'o ndako embe Ponde baliki pombe noyemba

mpe bobondeli. Bambe Matula bwa-bwa, lososoloko lo moloko lobandi bosali, lososoloko lo bang'ozal'esanzi lo bandi o Molimo bobeti. Bayindoli lolenge lo yembi bango nzembo linya yambo, bayindoli lolenge lo bioki bango misa manya. Mp'e kundwi mambi manya bong'o miloko mi bango, baketi zambi tu s'ete mambi manya bakomatombo, mpe bisa masiso te.

Zambi li boso li yeye liliki nokoma bondeko na Ponde. Matula abiangi Ponde o etuk'e yeye, mpe Ponde aliki nde o yuba bobekoli ka; elemb'elembe, ayeteli o Mongo. Matula abioki nguya, mpe nokendisa bondeko bo yeye na monyanga alambi elambo mw'ene na boli bo bosongele; abekeli Ponde mbat'ene kiti, nde Ponde aboyi kani bato nolob'ete anga lokani. Bondeko bo bango boliki se bo bonyomeni we ki o liwa limbe Ponde o 1898.

Elambo wa, Matula abiangi likongo bayongana nowel'alingi nobetola mateyo na bobondeli o etuka, mpe nowela Ponde ayi nozala na bango mwa mikolo. Mwa bayike bayongani nongondwa na mot'o yebaki bango kum'o bolelenge bo yeye.

Mone o mayembela! Matula alobi ete, "Loyembi se mwa nzembo libale, nde Ponde ayembi be. Mankwenia ameki nomosunga na masiso, nde biso, loyisi se munya boliboli, mpe nomeka nobasokolo."

Enga zambi mbinga nyomeni noyoka baninga boyembi bomeki enga miloko mi bango na mpos'e mambi ma Yesu; lokoyisa nosabinya mayese mayike ndemb'e nga miloko boyangibwa na milenga mi boyambi na bolingo. Bisa na bisa Ponde alembisi nosembola ntina li mandelo ma nzembo; abasakoli lolenge lo zengwi yeye ombe Nyambe, mp'et'e bendibwi yeye nosundela Yesu moloko.

Mone o boyenzi o bizalela bokoya na ncango ndamu boyambi! Ponde ayisi nobasakola bongo kum'o boyebi bo yeyeme; et'e kozalisa lingo mot'o nkelele boboto, mpe mot'o minzinda mome monyanga.

Matula aliki nde o yeb'ete mambi ma Yesu mayisi boyenzi bongo ka, ayebi tu se mayenza mambi mabe

mane ma bobononoko, nde momboto mo mesene moto misa manco, biyu bibe bikomosumbisa misa manco aliki nde o makanisa bosoki ka, mpe aliki nde o kanisa nomayenza ka.

A! et'e yoki yeye na mpos'ene. Ayekolaki masiso mambe Masiya: ete anga nde o kosola mot'o likamba li bosoki mpenza ka, nde akomokosola kos'o nguy'e bongo. Nde o miso ma yeye ebononi mok'oyebani na yeye kum'o bolelenge, mpe mone o boyenzi! ntono se wo, ndimbo nkoti.

Akamwaki se kamo; losai lo yeye lobandi nosunda mw'eloko, nde bisa na bisa ayisi nongendwa ua nkelele nga. Nde misa manya ayekolaki mayike na ntin'e nguy'embe Nyambe, mpe nomoyambela na boyambi bo kolongo bo liki nde yeye o wa moi bisa ka; na mbis'o ntantei minyoko mikoti ayisi nobekola se ngwi na ti ete "Nyamb'e Sango e ngai akoyeba."

Male na Minyoko.

YAMBO mambi ma mawele ombe Ba-Kongo maliki mane be. Bayiti liwele mwa misa, angani balilingi o mwa matina ma bilamba, mpe bongo babikisi liwele ncono nzike, mpe biyeli biyike, mpe ndembe nciso mibu miyike.

Bongo elemb'epiibwi ombe bayike babeke nkundi. Makundela maliki busa bone—mata, ncanya, ngomo, bilambo—lokuku lone be. Angani akundibwi na belebele binco bi kata yeye o mazalela.

Mwa mibu mioleka mokonzi mone o nc'eny'awi, mpe ndemb'e mobateli bango nani bokundi ka, belebele ntaba 100 libomibwi, mpe na ncoso nzike, binzenze bi meya bike 500 bitiibwi, balingi liwele n'e zali lingo ebimba mbing'e yetel'o bikili bimbe moto mosanda,

mpe matina ma bilamba 200 na mionzo mioko mine nguya, mpe na bikoto bi motuya bi ngoi na bibwele bisiso bikundibwi ongo.

Mpos'e moto enga nokundibwa na biloko biyike na ntin'ete bato bamoloba; mpe nokula bongo akoyisa nobanda se bolelenge bokungi. O busa bo bokundi, e kole bango elambo, ekozala se kangala na bobuni, mpe ndembe nciso bibundu bikobilwibwa.

Mwa misa na mbis'e masengele mambe Ponde nyango yoko embe mwasi o babale ombe Matula awi o Nzundu, mpe tu se Matula ake nolakisa bosoni bo yeye na liwele. Akambi makabo mwa mane, matina maoko ma bilamba, mpe alembisi na bokundi.

Likongo likamwaki ete aboya masanga bonui, nowel'asili nokila masanga ndemb'e komi yeye bondeko na Ponde. Abasakoli boyenzi bo yeye bo moloko, mp'et'epiti zambi bolamu nobandema na Nyambe, mpe batika miketo mikali.

Baliki nde o timimala na ma yeye be ka, nowela bakanisi ete nde ayeseni o mutu; nde baliki nde o limba ma balobeli yeye ka, nde bayindoli notem'esongo na yeye se na mango busa bosiso.

Bakundi kundaka nye, mpe na mbis'e ntongo Matula mabutwel'o Mongo, apengwi o liboko nozala mw'eloko. Elemb'elembe bwa, mosi Nzundu oliki masanga bolangaka, amobelemeli, abondeli litina li elamba na yeye.

Nde Matula aboyi, nowel'ayebi polele ete ndiki abanda bongo binco bi yeye bikosila ca-ca na biboto bi yeye bi bobondelaka na bosende. Bwele bonya atindibwi notungisa Matula, mpe bongo amobili yek'o mboka mpe ongo n'ewel'e bomongoni bo yeye amopi bilamba bikoki na yeye boswi.

O epos'e botondi akasi Matula na ntin'e loyima lo yeye, amobanzi na likongo li yeye boloki, mpe na mambi manya matemu nzoto bokulisi. Asokotani na mambi yek'o nkelele boswengi swe-swe, swe-swe alungoli mwa mwete mpe aboli Matula o mutu.

Yakaka Matula, kute wali, angendwi na nkelele; swe o ndako, bota bu, amoti, nde bolamu, amoti su.

Bobele asimi lolanga, mpe aliki mawa ngo, nde o bwele aki kili-kili ombe likongo li yeye bopamak'ete Matula amoti.

Baliki nde o lob'etondo ka, nde etuk'enco esukwi noke Matula bongendoli. Moto-moto na bota, baki o Mongo ngendo na nkanda nga. Bene bakotoli o zamba kotolaka nye, mp'eliki se mwa bampele ongo.

Matula alingi notwa libanza, mpe akal'etumu e wani e mokitisa bango; loba-loba, te, baboyi bolobi. Bamokelisi o ndako biu, bakani nomoboma na mpokwa. Bayebi ete nde ndako eliki ndako ngbi, muny'o likusa te; Matula suba, bazali o ndanda bwa miso bobwakinyi.

Matula se bobondeli na Nyambe, mpe nzoto boyikisi mpiko na mambi ete, "Nyambe akoyeba," bwaka miso boye na bona soko nzel'e kotola, bos'o bono nongo e yiba nzoto ka, nde na ndembe aboni likono lioko li nkombe liliki nde o kangibwa na bolamu ka; bongo, anetoli lobanzi loye na lona mw'eloko se biu, ayemoli esobe, po, sik'o nce, pi o zamb'o mbis'e ndako. Mbondo kundo, ki o mai, atamboli o mosolo monya mw'eloko na ntin'ete bazala nde o sosolo matambe ma yeye ka.

Yeye wo, bakangi ba yeye bapelemi nobono soko mpe anga bw'o ndako, ebuleke mokakatano mone, yeye ongo te, tombo-tombo, nde yeye se te. "Aka elimo lemo." "Mone o moloki." Mambi maye na masiso bamalobi.

Bakanisi ete akongendwa na bongo, mpe o meka bokotoli ka. Bianga-bianga, te, bobekoli te. Yakaka bapunzi binco bi yisi bango bokati, mpe na mbisa, batombi bene sondi-sondi. Bakuli Malubunu, nkana embe Matula, mpe bamokangi ntonge.

Ki o Nzundu bati mata mayike, mpe basilisi meya miyike nosanzola bokuli bo bango, mpe noyikisa likongo li Nzundu mpiko e ke na ntongo nokubola likongo li Mongo. Bayebi se solo ete bakoya noyita bokangibwi bombe Malubunu.

Matula abiki pete mokolo-mokolo, nde ngoli na yeye be te. Ayoki mata o Nzundu mpe bongo asekisi

ete babutwi, mpe ameki nokanisa mambi mayisibw'o etuk'e yeye.

Ntongo bwe, ameki nobutwa wali-wali o Mongo, bwaka miso boye, bakeka! basi Nzundu botambolaka mpe o etuk'e yeye.

Ababiangi ete, "Bondembisa mpe nakoke mputa na bino."

Likingo limbe Matula pwasa, nde moto te bobononoko, bapakimi paki-paki, mpe bakotoli kili-kili yek'o mbok'e bango. Bango wo, Matula aki nzel'e yeye. Sesenu na Mongo angondwi na biboto bi yeye kangatanu na bieli na mata, mpe na mokano mokoti mo pusola Malubunu mpe bamoyita moyitako.

Asokotani nobasimbisa, bolimbolak'et'eliki nde o komo nomana ka, mpe batombo lolenge losiso lo silisa zambi. Nde baboyi mateyo ma yeye, mpe baki o Nzundu, nde Matula o ke na bango ka.

Bomani o Kongo ete nde mpe o bise biye bonga nde eloko te. Mwa mbul'ekoyisa nosimbis'etumb'elemb'ene. Enga lokuku lokolinginya; bongo ndiki eng'etumb'ene, elembo se meya miyike. Moto na moto akobombana kani notala. Ndiki moto atal'enga se mpwese.

Bamani bangondwi na mbis'e ntongo, mpe bamani, bamani, mpe moto moko abomibwi o lokenge lo Nzundu, angani ba Nzundu basokotani noyengibinya mambi, mpe na mbis'e ntongo mok'o bambe Matula abomibwi. Angani basimbisi etumba nosekis'etondo e liwa li mot'onya.

Bayambi biyambayamb'et'etondo eliki boloki, mpe babanzi Matula na bobomi. Nde Matula ong'o zala ka, mpe ayisa noling'ete mok'o yeye awa boni-boni? Matula aliki etondo 'etumba, bongo zambi li yeye.

Bisa, ndiki baliki nde o mobanzisa na bobomi ka, yeye abayisa nol'etumu ene na mot'omobomi. Bongo batiki bomani, mpe banco batemi esongo na Matula nomoboma.

Bonyokoli.

MOTO na moto ayindoli manco ma teyi Matula na ntin'e Nyambe, mpe bongo bayisi na nyonyo, nowela Matula aliki nde o bomba ncengi li yeye o nc'e moseka ka, mpe busa te bo liki yeye na nconi e yobolo Mokonzi Yesu o miso ma bato. Nde ombe bance banco se buli mambi manya maliki se boloki.

Boyoko, bokono, bowi mabuli, mpe ndiki aboyi notika mambi manya mababebisi, mpe o butwa o lolenge lo liki yeye yambo ka, tu se yeye mome abomibwa. Baninga banco ba yeye bakali se kangala bamotiki biu, bayimisi na banco balobi ete aliki moloki.

Ekokoto yoko ene, mokonzi mpe oliki yambo n'ebali bobot'ombe Matula, asekisi noyengeben'ete aboma bondeko na yeye, mpe ameki moango nomoboma. Mot'o mayele, ayangi moango na bwanya. Abiangi ba zo-zo baya nokendisa manganga ma yeye ma bomani na bokila.

O mbis'e nkoti asakoli likongo li yeye akeli bongo na ntin'ete ayisa noboma Matula busa bo kobonono yeye. Ayangi nolembola bwale, mpe n'eyako abiangi Matula aya nomosenge. Angani bayisa nomoboma na nyonyo. Abakangi se bombala, miunya minco se poto biu. Manco bongo se kolongo, mpe balembisi busa bo kokela bango moango.

Nd'eliki moninga mok'o nyomeni oyoki zambi li bombala, aki nokakisa mokonzi, mpe abondeli epos'e ke

o liboko nokwa masanga. Ayumbi nzela, sub'o Mongo asakoli Matula azala nde o ke ongo ka.

Mpokwa ki, ntom'ayi nomobianga bolobak'ete o mokonzi aliki bwale be, mpe alingi nomobono. Moyebi ombe Matula aboyi Matula boki, mpe aki yeyeme nomobono. Ayeteli, mpe amokuminyi bwale be nyomeni, bomokiteli pusukupu. Na mbis'e ntongo, busa bo yangi yeye Matula bobomi, yeyeme awi. Moto ayisa noyanga zambi, nde bokani bonga na Nyambe.

Mw'elembe na mbisa, o moyebi ony'awi. E yebaki yey'ete akowa ayonginyi balimi ba yeye. Abapesi montongo bolobak'ete, "Monga mo bino mo twa mabanza, mpe mo mana soko mp'etondo, nde Matula omotika biu, omotik'azala nyile, aluka mombongo, mpe abondela na Nyambe."

Angani nowela mambi ma koloba mowi makosonibwa, biboto bimbe Matula bi lokenge lonya lo libota bamotika se nyile.

Banketu bambe Matula bakundwi o etomb'e libota li yeye li bompomba baboni o mawà may·ike etondo e nyokolo Matula. Nde bayisa nomokubola boni-boni. Basili nomeka yeye bobomi nde baliki nde o yisa ka, nowela akoswi se na mpapo.

Angani bakuneli banya bayangi eponda, bamobanzisi mobako yeye na balimi ba yeye banei. Bakwi mwene oyisi noteke bomoto nosimba ndai e lokuta mpe amobanzisa na bobe bonya bone.

Bamokambi ombe mokonzi mok'oliki nkolo e mwene onya, mpe ombe mosis'oliki na libomi li bato be na mawà. Moko, mome mawà amoli etumu e bato 40 na ntin'e bango bawi, onya mosiso amoli etumu e mikoli 300,000 n'ewel'e mobako.

Botendi bobe! nd'eliki nzel'e kotola bobaki ka. Banketu ba yeye bayebi ete angani akoteke nzoto bontamba. Yeye momene ayoki bongo ete zambi linya li bongo liliki bosuku.

Asakoli Kento e mwasi o yeye, mpe amopekeli abutw'ombe likongo li yeye; nde abekoli ete nd'e bekoli

Luta (mwene o liki nde yeye nani o yoka lumu lo yeye ka) ete, "Nongo e koke yo, ongo ngai nakoke. Ndiki o bontamba, bongo mpe ngai." Lendinya, lendinya, te; mokano mo yeye se bongo. Mokano mo zeni! Momboto mo bomwasi!

Yakaka, akeli bolamu bonco bo yisi yeye nokal'etumu e mokitisi bango; baliki nde o liki'ete akomeka ka, mpe ayuti yok'o bikakoli bibale bi mosolo mpe na bampele batano.

Aliki mpe na mbata nzike ani n'ani li liki nde yeye o linga nozala kelelu boteki ka. Mp'epoli se polel'ete akoyuta mosolo monco na ndembe. Ebuleke ncande banketu ba yeye basokotani noyang'epond'esiso, mpe na yengo bakendisi eliki'ete akobomibwa.

Moto moko ayindoli et'e wi mwene mwa mibu mileki se mambi mimilimi; se solo awi na bakoto. Se basekisa mambi na mayele se tendo-tendo na ntin'ete bamobanzis'ombe Mbolamatale.

Mbolamatale asili misa manya nolengele nongo e yeye o Tumba, mpe Tumba eliki se mobembo mo etomb'e busa sei. Bongo basekisi ete nolimbola bobomi na Matula, bomoi bo yeye bokolongw'o maboko ma bango yek'o maboko ma Mbolamatale, mpe bongo akokomibwa nkingo. Bongo bamokangi, mpe bamokambi o Tumba s'eboma-moto.

Eliki mobu mo 1896 e kambibwi Matula o Tumba, mpe bamobanzisi ombe motendi ongo. Balengeli botatoli na mayele na ntin'ete Matula akita, ncoki yeye o kela zambi ka; bayakii libanza linya bisa li mobako, mpe mwene ayi nokendisa zambi. Bakuli litoi li mozengoli o mambi na mosolo, mpe ndaka li mosiso soko Matula nokomibwa nkingo.

Elemb'elembe, libanza pombe, o mozengoli asakoli motendi mambi ma yebi yeye o lokenge lo babanzisi mpe na ntin'e momboto mo mobanzibwi ete nd'e yebi yeye. Eliki polele na lolenge lolobibwi ete Matula aliki momingi mokoti. Batatoli babiangibwi, nde banco baliki ba nkuta toto, mpe libanza likendibwi.

Baninga bambe Matula babiangibwi, mpe basakoli ma

yebi bango, mpe lolenge lo kanisi bango ete aliki se bolongaka. Biluki bobekoli baninga ba yeye bapimisi lolenge lo liibwi etumu bisa na bisa, mp'ete bakonzi bamososoli se mome bomingi, mpe botatoli bo baninga bokendisi mambi ma babanzisi.

Mambi mabuli esongo na Matula. Angani motendi abiangi Matula aloba. Abasakoli mambi ma yeye, lolenge lo zalasani yeye na likongo li yeye, mpe na bango bamobanzisi; asemboli ete bameki nomoboma mwa mboma, mp'ete Nyambe akoyeba bolongi bo yeye, mp'ete ndembe t'e bomi yeye moto mp'e sungi yeye basis'o bomi.

O motendi aboni mot'o miso ma yeye ete nde mot'o bolongaka. Aliki nde o yisa nosimbisa moloko bokanisi ete Matula alobi se solo manco ma lobi yeye ka. Mokakatano! Ayisi noyamba mambi ma munya moko esongo na mayike manya ma tatolaki babanzisi ba yeye bayike?

Mozengoli o yeye o mambi mpe akanisi ete Matula aliki n'ekita. Ayubisi libanza o ndemb'e boli. Se alongwa na ntongo mpe akitisa Matula abomibwa? Te, nde akomopes'epos'e sembola mambi ma yeye, mpe loya lo mbanzaka ndiki o yisa ka, akomokitis'akomibwa nkingo.

Libanza bisa bwa, o mokangibwi abiangibwi, mpe o motendi amosakoli ete libanza li yeye liliki mbing'ene mpe ngo, nde alobi ete, "Nyambe akoyeba sok'okolonga soko mpe te. Sik'awa nakokopusola mwa biyeli, nde tu se oya e kobiangibwa yo, mpe o nkomo eye ndiki onga nde o kula botatoli bosiso bo limbola bolongi bo yo ka, okokit'o libanza."

Matula atondi o motendi eboto, mpe ncoki nkiki li banketu ba yeye apimi o libanza se puso yek'e kobutwa o motendi.

But'o Mongo, basi ba yeye na bankana ba yeye, nyingo na yeye boleli misengel'elikia, babioki nobisomobono; nde bisa baka se ngo e basakoli yeye ete tu se abutwa na mbis"elembe o Tumba, mp'ete aliki nde o bono nzel'e kendisa botatoli bo yeye ka.

Banyokoli ba yeye baliki nde o yis'oyeba ntin'e boyubi bonya ka; babandaki noyoka bongo ete akoselimwa yel'o maboko ma bang'o bosuku. Baliki nde o sunda moloko sutu notika zambi o maboko mambe Mbolamatale ka, nde babisomonyokolo.

Ntoma na ntoma balitindi o etuka nobono soko akozala bw'angani, nde bangome bayoki bongo nobeleme na yeye se boyambak'ete aka likongo lioko na milimo mibe. Yakaka, bakani nolengel'elongo ekoti mpe bake nomokata. Nde moninga moko amosakoli ete bato banya baliki lende noya na mbis'e mikolo mibale.

A Matula! Bokou na nyingo na bobengibwi bongo ete nde mbwa, ayebi polel'ete Nyambe akozala na yeye, ncande se moto apoibani na mpos'e moninga-moto amosung'o bwale bo yeye. Nde amokula wanio?

Ponde aliki nde na nguy'e mosunga ka, mpe ayebi ete noke ombe yeye ekomosubi'o bwale bisa boyike na likongo li yeye momene. Mamekela ma boyambi solo! Yeye nozengwa, mpe akakana na bomasiya bo yeye, akabola bikatela bi yeye ombe babanzisi ba yeye, akokul'epos'e zala na bomoi mpe na nyile. Akela bongo?

Makumwela.

BOMEKI bonya bonya boliki bokoti. Tu se nozalisa banketu ba yeye baninga ba yeye eliki nde o bonon'o miso ma moto nzel'e kotola ka. Aliki se na misa mabale ma sekisa. Se ti abondeli, se ti akanisi lolenge lo kela. Angani zambi liweli o moloko mo yey'ete nde mokuso ete, "Mindele mi Nyambe boni-boni?"

Likani li zeni, abioki, mpe abanzi nzoto ete aliki nde yamb'o bakanisa ka. Enga zambi li kamw'ete banco banga nde o yindola basungi ba bango ka, nde se na mbis'e nga nde nzel'esiso te polele. Enga bongo na mono, enga bongo na boyekoli, enga bongo na likoswa likoya na ncango ndamu; manco masiso boso, maye ma nyomeni na mbisa.

Se sik'angani e sekwi likani liny'o moloko akani nolibaka. "Makwenia," ebiangi yeye. Makwenia co, amosakoli ete amoyambol'ombe Bendele, mpe amosakol'ete akoya na bato banco ba koyisa yeye boyonginyi.

Angani aki ombe ba biboto bi yeye ba mbanzaka, mpe abasakoli mokano mo yeye noke notonga mboka o Ngombe. Basi babale bayimisi, mpe bomboka bonco se kangala bayimisi, nde mwa bayenyeli nobik'angani bw'o epos'eke o es'e mimilimi.

Bakoti biloko bi bango kotoko nye, nkota mpe ko-ko, baka kolongo nobemb'o mpokwa nani ntongo eny'e lingi banketu noya nomokanga. Liso-moto liso-moto

bayangi botamboli, busa mio bapimi etong'e mamoto 37 bio.

Eliki na bikokoto—nyango yoko e mibu 60, mpe lotei loko lo mwa biyeli; eliki na bango bakoni mampota, moko motengumi, mpe na mok'oliki nde o tambola mwa ncono ka. Lolenge lo tamboli bango bakilometa ete nde 70 na monyoko mpe na bwale t'e nga zambi li kamwa. Te Nyambe ababembisi? Mokolo-mokolo babembi, mpe na ntongo bayomisi bele-bele na nzel'e bwengo bo nce.

E li bango boli bo ntongo moyebo tu, "Bamani!" Bene kum'o mielele, mpe bampele paki. Ncand'eliki bopakimi se mpamba, se momani moko aliki bolekaka, mpe aliki nde o bayeba ka, asesi "mbote," mpe aka wo.

Batamboli o nzel'e bwengo bo nce mw'eloko, mpe bangondwi na mindele mioko, mpe babaluki nongo e keki bango, mobeko mpe tu, "se ombe baninga ba bis'o Ngombe." "Oui, oui, à Monsieur Bentley," elobi bango mpe baleki.

Banyingwi na mobembo, o nkeka bobataka, o mboku bosundaka, o ndwasa na manyenge bosubaka, n'e yeteli bang'o Kinkete, nongo eny'e liibwi Matula mbalak'o 1891. Bayomisi ongo mw'elembe. Bam'etuk'enya bakelisaki Matul'atongo na bango, mpe babutinyi mbalak'e li bango na yeye.

Nde nowel'eliki nde Bambe Masiya ongo ka, Matula aliki nde o sunda moloko sutu nokela ka. Ncande baoko balambi ongo mw'elembe.

Ete nde lobete loko sei na Kinkete, Selulundi azalaki, mokonzi moko molamu mpe n'ebali boyengebeni; ayebi Matula na bolamu, mpe ameki se nguy'e yeye alendinya Matula atonga na yeye. Nde Matula apoibani na mpos'e zala bele-bele na mindele, ncande atiki basiso bakou o etuk'e moninga; basiso babembi we ki Ngombe mobembo mo mbete linei bisa.

Matula aliki nde o sulwa na monyanga mo boni yeye ka. Moloko moliki se sutu ete mondele mo Nyambe akomokelela manco ma koyisa yeye nomo-

sunga. Bongo atombi ekoli, mpe abandi notonga ndako.

Misa-misa Matula abutwi nokwa libota li yeye litikani na moninga. Akuminyi ete nkana yoko e yeye aboti mwan'o mwene, mpe se bokamwaka aka ngbe na bampele ba libota lioko na yeye baliki nde o Mongo busa bo longwi yeye ka, nde bango boyokaka nongo e ki yeye bakani nomobila mpe notonga na yeye. Bongo akendibwi mokano mo yeye, biboto bi yeye miloko bosundaka sutu na yeye.

Na mbis'e ntongo baki o Ngombe, mpe bayeteli na mpokwa se bobiokoko ete bakuli nongo e nyile e koyisa bango bozali na bongo bo mibasako te. Babandi botongi o ngand"ese e tongi baoko bele-bele na mbok'e mindele, mpe baitomisi lina Vianga-vianga, ete lina li mondele mo bango mo Nyambe mo yambo.

Eliki eseng'ombe mindele noyamba Matula na ba yeye ongo, nowela yek'o elemb'enya batongi baliki s'ekamb'eliki basali ba bango, mpe baliki nde o ling'ete mw'etuk'eny'esuka bongo ka. Enga nd'ete bance bayenza nozala "Bamboti," soko "Ba-ngelesa," ete nd'ekamb'ekopakem'o mateyo ma mindele mi Nyambe bakotangibwa na basiso ka, nd'ete bazala Bambe Masiya se bobakak'o nongo li kozala bango.

Tu se Bambe Masiya nobengibwa, enga nde o bonono polele nguya k'ete bakumw'o nongo li kocenge bang'o liti na ntin'e Yesu ka. Nongo e mpak'eng'o liti, banga nde o ibambola na mwese ka, mpe nongo e moyekoli enga nongo e koyisa yeye Yesu bosaleli. Matula aliki n'etondo se solo.

Zambi li keli yeye litemi moloko mo mpiko. Zambi liliki ete nde ombe Abalayama, Nyambe amolobeli ete, "Seimaka n'es'e yo, sei na biboto bi yo, sei na bomboka bombe sango e yo." Matula ayekasani noyamb'ete mindele mi Nyambe baliki banketu ba liboko li bango, mp'eliki nde zambi like sik'angani nosunda moloko mo yeye na bango ka, nde asembola nzoto bele-bele na bango se boyambaka.

Eliki matindisa ma mbula ma yi bango, mpe nkomo

elamu e sika te, nde nkoino e botongi, mpe bongo basokotani na ntomo, bene bosiki na mpul"elembe etikani, mpe bampele na botongi. Mindele babasungi ete nd'e yisi bango, babapii epos'e somba boli na bango e liki nde bang'o yisa bongo bokuli na bance ka.

Sokoto-sokoto, bosokotani bo bango boliki nde o basimbisa mabondelela bobaki ka, busa na busa banco baweli o boyembi, mpe moyongano mokati busa na busa na bato 40 basiso bongo elemb'elembe, oyo n'ona aketi zambi nosalela se Yesu. Ndako li bango lisili mpe masala makomi bosiki o ntei e eyeli e 8, bakeli lobangu.

Biyeli binya Matula asali na molonzo mpe moloko nyile. Bene ba yeye bisa na bisa baboli bilelo e kanisaki bango lolenge lo liki yeye lendende nobutwa ombe o motendi mpe na babanzisi ba yeye. Eliki nde nzela nani o pol'e limbola bolongi bo yeye ka, tu se mindele mimoyebi bayisi noloba momboto mo yeye.

Nde Matula aliki nde o tika mambi ngbu ka, ayebi ete aliki bolongaka, mpe ayambi ete akolimbwibwa bongo. Moloko moliki se sutu na Nyambe, nyil'enya ekopita bato boyebi ebateli moloko mo yeye.

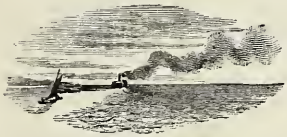

Masengele likongo li yeye bisa.

YEYE nyile o Ngombe akanisaki ekamb'etikani o Mongo; yeye o nongo koso, ba yeye basis'o Mongo koso ka. Elemb'e yisi yeye nozala yeye o yeba ka, busa na busa eyisibw'ete abiangibw'o Tumba, mpe aboni se bosuku bo libanza boko. Ayebi se polele-a-polele ndiki akomibwa nkingo banketu ba yeye bakosilisa binco bi yeye bitikani, mpe biboto bi yeye binco bikotekibw'o bontamba na nkuku.

Se bopoibanaka na ntin'e likoswa li bango li nzoto, nde ebali na ntin'e likoswa li bango li bomilimo, akani nobutwa bango bosengi, mpe asokotani losokotana losiso lo kosola likongo li yeye.

E yebani lingo ete akobutw'o Mongo, bamolendinyaki ntungu azala nde o butwa ka; nyango e yeyeme s'ekokoto ene amokobili mpe amongoni nomopekele na miosoli se bobilwak'ete azala nde o bwaka nzoto bis'o monyoko ka. Baboni ete akoke we ki o liwa li nyomeni. Nde, Paulo boyulaka, aboyi bolendani, se ake.

Ba biboto bi yeye ba bampele babale bamokambi, mpe o busa bo masato bayeteli na mpokwa. Suba se biu o ndako embe moninga moko, na ntongo e pimi yeye biboto bi yeye bikanisaki ete nde bakozala nde o mobono bisa ka babioki be, mpe bamemi lobangu ani n'ani bopamak'ete "Matula aoya."

Ameki nobasundisa lokuku. Abasakoli ntin'e mayenela ma yeye, mpe amongoni nopekele na bango

batika binco mpe baya noyoka ncango ndamu o mbok'e mindele. "Biso te," elobi bango, "biso te, biso longa weni na bobinya bo biloko bitiki bino bilema. Masala, ntaba, na mbata, bis'o ke ka."

Abanuetinyi ete soko yeye nobomibwa bango mpe bakotekibw'o bontamba, nd'ete nde baboi bambe Loto bamozeki se bokengoloko. S'ete nde bayike zo-zo awa bakanisi se busa bo zali bango. Bakopaka lolenge lo lobi Yesu na lolenge lo bango, "Te bopakake busa bo lobi."

Mw'elembe mpe lumu lo mayenela locakani ani n'ani, mpe likongo liyi ombe yeye, mpe bamokasi nowela abateki ombe mindele o Ngombe. Nde moteyi Bendele aliki nde mosika ka, mpe bongo bayungi nomokata. Matula atombi bibwa bi yeye, nde ayisi se mbata libwa, lisiso litekibwi mpe lisiso liyibibwi.

Alobi na molimi moko ete abayambola na lisiso, nde banketu, miyokela, bamoyamboli mpe batumbi esobe o nongo e kototo. Mbata likotoli, yoko etumbibwi, nciso liliki. Bongo eliki polel'ete banketu bambe Matula baliki nde nani biu ka, nde se sokoto. Angani Matula ayonginyi likongo li yeye bisa, mpe abisomongono na bango bazala nde o tikana ka. Milengamilenga, mpe bayike baboyi yambo baboni bolamu noke na yeye. Bayamboli, mpe Matula na baninga babale balembisi o mbisa.

Apoibani na mpos'e loba bisa na bango banya bamobomaki, mpe alingi nosokotana bisa nobazalisa baninga ba yeye, nowel'ayekoli nolinga ncoki banketu ba yeye. Eyekwel'ekoti ombe banco! Akendeli Ponde noluka malako ma yeye. Ongo aboni lotomo lo Yesu bonyengwaka na lobangu; likongo li Makuta lisemboli nzoto na molonzo noyekola minkana.

Se bobiokoko nobono bolamu bokataka angani, mpos'e yey'etikokat'ene ete likongo li yeye mpe liyeba mambi manya.

Misolwela na Ponde na ntin'e mambi, Ponde ayimisi nobutwa na yeye, mpe basokotana nokula soko bilenge mwa bisato bi Mongo bibutwa na yeye o Ngombe.

Babutwi o Mongo se mposa linya lilamu li basunga. Na baninga na banketu bayongani nonyangela Ponde. Abapolisi bolingo bombe Nyambe bokobonono s'ebali polele o liwa li loweeli Yesu, mpe abasemboli lolenge lo yisa mosoki-a-mosoki bokoswibwi na Yeye.

Matula mpe abasakoli lolenge lo yambi yeye, mpe na ncango ndamu li yoki bang'o Ngombe. Abasakoli ete aliki nde na nkelele o moloko mo yeye ombe bango ka, mp'ete abasabinyi lolenge lo keli bango na yeye, amongoni nobapekele balongw'o mambi ma bango mabe mpe bazengw'ombe Nyambe. Abasakoli lolenge lo zengwaki bang'o Makuta, mpe likongo libulaki mayele, abasemboli ete bolamu notinda bilenge biok'o Ngombe na ntin'ete babutwa nobatey'ete nde Ponde.

Ti na ti bayoki ma yeye, mpe Matula akanisaki ete miloko mi bango mimokoko. Na mbisa, basololi se nyonyo, mpe batiki ndak'etinda mwa bilenge bibutwa na Matula.

Na mpokwa, Ponde akakani na Matula se bobiokoko na masengele ma yeye, nde yeye nobayeba mambi mayaki tiki abalembisa n'e sili Matula nolongwa.

Boselengi.

NTONGO bwe, baoko bamoluki ndemb'ekanisi yeye mabutwel'o Ngombe, mpe abasakoli ete akoke na mbis'e ntongo. Bamopekeli aya o Mbanza (ekang'e bango) e Mongo na mbis'e bus'o mutu, nowela bayangi notinda bilenge binei na yeye, mpe bibale biliki kolongo, nde bisiso bibale bikoya na mbisa. Mobioki se Matula! Moloko se sembo, ayambi se bongo. Nyambe botondoko n'ewel"elembo eny'e bonyengwisi bo Yeye aki ombe

bango na baninga ba yeye babale.

We o ekang'o lobalaka lombe o Mokonzi bakamwi nobono lingunda line kangatanu na mata na bibundu mpe na miete. Co na ze se polele aselengibwi. Ebuleke ncande misoswele bongo, azalaki bwa na bango ete nde o sosolo ko se bosololaka na bango. Bamoluki biluki na ntin'e mindele mpe na ntin'e Nyamb'embe mindele.

Se bobekolaka na bobekolak'ababekoli, mp'e basakoli yeye bolingo bombe Nyambe, mpe na bolingo bo yeye momene ombe bango esekwi mitiya. Bolingo boliki nde o zala bongo tu se na nzoto li momene bokangi ka baliki nde o yis'o boyeba ka.

O mbis'e nkoti balobi ete, "E, bongo, ntin'e mawa ma likongo li biso se bongo; Matula akobateke ombe mindele, mpe bango bakobalemwisa yek'o nongo e koyeba se bango." Basiso'te, "Tu se lomolongwisa, bolomokamb'o mai, mpe bolomobom'angani." "Te," elobi mosiso, "enga baloki ongo, mpe ayisa noyiba nzoto."

Yakaka moko mokoti alobi ombe Matula ete, "Manco ma lobi yo na biso se bolamu na bolamu, mpe lokolinga noyekola na biso mpe; bongo longa na bilenge bibale bele-bele na mai, loke nobakwa."

Banco bayimisi, mpe Matula na baninga ba yeye baki na bango. Zambi po, ndako yoko e bompenza ki, bayomisaki, mpe bapami bilenge bobiangaka; mipamo na mipamo, ntombo na ntombo, bilenge te, manco se bombala.

Nani bango bongo bokelaka, Matula na baninga bazali bw'o nc'e bounza bo ndako, mpe bapimisi "Mwelo a Zayi" mo bango mpe babandi botangi. Zambi linya li ngendwisi nkelel'e batali nga—keka minkana mi sonibwi mina ma bango manco, mpe Matula asili nobateke. Bongo bakanisi.

Bwele boko angunzwi mpe aboli Matula o mutu, atemi sika, nde aliki nde o yisa nokongola mbieli e mokomi mosis'o ebonza ka. Malongo pwe, se botangak'o elongi e yeye.

Baninga ba yeye babale bakotoli bopamak'ete "Matula aobomibwa." Angani banya babe batungoli bilamba bi Matula binco, bamokangi ko-ko na miliki, basubii nkingo e yeye o lipaku, mpe bamokoli bongo na bongo na bompunda bonya.

Aliki nde bos'o yisa botemi nyonyo ka n'ewel'e malongo mapoti miso. Alobi ete, "Nyambe se abosabinya, nde boni bokotombo ngai bobomi? Nakowa, nde nanga nde o yoka bongo ka; ndiki bokomboma bokoto bwale boyike, basiso ba bino bakozala nde o kul'epos'e kunda banyango ba bino ka."

Babekoli ete, "Osoboma bayike be, mpe osobale: kanisaka yo mawa ma liki yo etondo e mango, boni okozala na bomoi? mone o momingi bongo anga nde o komo nozala na bomoi ka."

"Nde," elobi yeye, "bokombanza na mawà ma Lubuma, Nzebo, na Mundele mo nyango e ngai, ncande banga na bomoi mpe na nkinki o Ngombe; basiso banga ngbo, nakoyeba, nde se na mokano mombe Nyambe."

Baboyi noyoka masiso, mpe bamobembi yek'o moliba, mpe ongo apekele ete bamoboma se sik'angani. Bosubak'o mai akiti na libaku li libwa, mpe bakangi mwete mosis'o nkingo e yeye, mpe bongo bamobembi o libongo li mpe.

Bamokambi yek'o etuk'esiso, mpe ongo mokonzi o yeng'o moninga mokali o yeye alemboli nosambisa bobeki bo beki bango moto bong'ombe yeye. Matula apekeli etomb"elamb'e poto nzoto, nde o mpomb'aliki nde na molika ka. Yeye'te, "Te, te; omolongola weni. Te bomobomake awa; nanga nde o linga nobono malongo ka."

Bilelo bi yey'ete abomibwa n'o bika ka bikutwi wa. Basiso bayi, mpe babasungi nomobembe o loboku, mpe ongo bamokangi o mwete. Basiso bamemi lobangu nobianga bakonzi na basiso baliki na mpos'e subam'o zambi na ntin'ete basembola bobomibwi bo yeye.

Bakonzi babale na bampele banei batikani zo na meya mi yotoki bango. O bokou bo yeye Matula

ameki nobalobela mpe nobanuetinya. Abasakoli ete, "Sik'awa nanga bowaka, nde nanga nde o yoka bongo ka. Nakobioko; nowela bongo nakokendele Nyambe. Bonga nde o yisa nomboma ka tu se Nyambe nokana." Abapekeli bayenza miloko. "Batika lonua masanga," elobi baninga bobekolaka.

Moko aliki na mbend'en'e masanga, mpe bazalaki bwa zonga na yengo, mpe basokotani nolangisa nzoto masanga, nani Matula ko-ko, se bokou na bwale atalaki na molika mo yeye. Lolenge lo mambi mpe!

Ntoma babutwi se lobangu, ekamb'e tomboki bango o yisa bokuli ka. Lotomo mpe nde? Moko alingi nomoteke, nde basiso 'te, "Te, zambi linya likolotoisa bwale na mbisa; yengo lomoboma." "Lomokamb'ombe mokonzi Kwenkezi, mpe lomoboma." Banco bayimisi.

Matambwela, babaswaki moliba mosiso, nde akoki, mpe atutumi se bomongonoko ete bamoboma sik'angani, "nowela," elobi yeye, "ntoma li likolo likolembisa nokamba molimo mo ngai o likolo."

Zambi linya liyakwisi babembi ba yeye se lekanu, mpe bamopioki na miete na misinga. "Bozalaka na molika," ebisoloba yeye, "mpe omboma na bota." Nde baliki nde o kana bongo ka, balingi nomoyokisa bwale. Bamobembi o nzel'eny'e mbokoto, mpe nzoto li tangaki malongo nongo nzike, nde bango na molik'eto?

Ki o etuka babiangi moto mok'osili noyamba misikiso mi mobom'aya nokela zambi li yeye. Ayi mbieli ene bosebaka. Akati loboko lo Matula mpe alobi "Kiambote." Angani mot'ony'o moloko kaso anetoli mbieli yengo bokalinginyi nokela zambi, nde moko akati loboko lo yeye, mpe alobi ete, "Tu se mokonzi Kwenkezi azala weni."

Lisolo wa bamokambi ombe Kwenkezi, yeye mpe akamwi ete ayi o mbis'e nkomo, nowela nkumb'esili nokwete likanga. Abalambeli bango banco elambo, nde Matula ali mwa boli se mpiko.

Bakangi Matula o ndako. Bamotutumisi mancankale na makolo tangangalu na maboko mpe bosembwaka, lokolo loko lokangibwi o etutu yoko, mpe losis'o esiso,

bongo mpe na maboko, zo na lileke bakangi misinga mpe miye mikangibwi ombe bakengeli lokenge na lokenge, mpe lipako liliki o nkingo likangibwi o mbonga. Ngo! o bwale bo yeye abondeli na Nyambe ete amoyelola soko be soko be.

Mokolo mo bwale mpe mo mokoso mosili, mpe busa boyei, bosungi nani o ya ka, nde boyambi bo yeye ombe Nyambe o ko ko. Elemb'elembe, munya mokumi o Makuta bango bonuetinyi bakengele nzoto, nowela ncango liliki bocakanaka. Nde baliki nde o kengele ke. Ncande bapusoli likosi mw'eloko, mpe miliki mw'eloko, mpe bamokambi o etuk'e kotwiibwa libanza li yeye.

Apekeli mokonzi amope mw'elamba, bongo mpe akeli bokalak'e yeyeme bitomba bibale. Ongo mpe abanuetinyi bobe bo kokela bango, mpe lolenge lo yebi yey'ete ndiki mambi mayi noyebana bakokambibwa likamba line, ndiki o nce te, nde na mbisa. Nde bango se nzokotoi kaso. Bamokangi bis'ete yambo mokolo-mokolo.

Na ntongo libanza soke. Boloki, bobelemi na mindele mi Nyambe, elenge ombe bango bopesi, angani yeyeme aki na likongo li yeye nozala bw'o Ngombe, mpe basiso ba bango babandi nobanza Nyambe mpe na liteyo liye litemu. Polele-a-polele Matula aliki moloki, mpe bolamu noboma baloki.

O mokonzi osekisi mambi abiangi banco balakisa lolenge lo yimisi bango, mpe banco batendwi likulu lioko esongo na Matula. Bakani ete mokweti moko abiangibwa mpe amoboma na mbis'e ntongo, mp'ete nzoto li yeye libwakibw'o mai ma Kwilu. Moto te olobi bobekoloko.

Na mpokwa bene baboni mot'o zamba miliki bolengeleke, bango se boconyaka soko ntina nde bamoboni. Eliki mokweti miliki bolengeleke na ntin'e Matula bokangi o mokolo na ntin'ete azala nde o kotola ka, se azala koso yek'o ntongo.

Mokolo mio, Matula ko na tuta, makolo ko-k'o bipoke bi biyeli, maboko ko-k'o nc'e mutu mo yeye,

lipak'o nkingo ko-k'o mbonga, lileke li yeye ko-ko cuce mpe na bakengeli lokenge na lokenge; zo-zo na yeye bato motoba.

Mokolo mo mbisa mo kozala yeye o nce! O loboko lo yeye lo nkoso etutumi na ngoli mokweti oyambi mosolo moyike nomokwete mutu. Miketo minco mi bance mibakibwi, mpe Matula akiti se bokitaka na bokitaka, mpe nzel'e kotola te. Na mw'elikia Matula anetoli moloko mo yeye ombe Nyambe nobondela boyeloli, nowela zambi li mpapo nozala nde o bonono na mbis'e ntongo ka tu se awa.

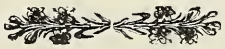

Bokotoli.

YELI e 9 mobu mo 1897, moteyi Bele aki o Tumba nosengele baninga bazalaki ongo, sesenu na Tumba akamwi nobono baninga batambolaki na Matula ombe bango boyaka na lobangu nguya; bilongi bi bango ete zambi line likelibwi, nde nani eluki o yisibwa ka, baboli po ete "Matula aobomibwa!" "Te, te," ebutinyi moteyi, "bookakatana soko na nde." "Nde," bango munya tu, "loboni se abolibwi, mpe akinzibwi ebundu, mokakatano te." Moteyi abasakoli bake lobangu ombe Bendele mpe bamosakola, yeye nobutw'o mboka.

Eliki lendeinde basakola Mbolamatale nowela mindele mi Nyambe baliki kelelu ombe Mbolamatale nomotindela Matula ndemb'e wani yeye nomobianga. Bayoki munya bongo baki lobangu bolembisaka mambi masiso ka. E yoki bilenge bi moteyi, baliki nde o yisa bolobi ka, nowela banco balingi Matula na bolingo be,

bompolo bo yeye bo biyango bomokakoli ombe basiso mwa sei. Ki o Tumba, zambi li boso li lobasani o moteyi na o moninga se linya. O moteyi o Tumba na mwasi o yeye se mawa, nowela bango mpe baka nolinga Matula, mpe bakamwi ete ba Ngombe baliki nde o moyamb'o lingomba nani angani ka.

Misa soko mabale lingongo liyi na Bendele li pese o moteyi o Tumba ombe Komanda e Mbolamatale. Akati ekoto noke na lingo; yakaka ncango li mokakatano liyeteli o matoi; Matula ayibi nzoto, Baluki eleng'eyi na ncango se lobotu, nde yeye ayisi se nolob'ete ayoki na baoko bakumi o es'e Makuta. Bayambi se su, o yisa boyekubani bongo ka.

Mw'elembe bangondwi na bato bamokangi (nde mindele o yeba bongo ndemb'enya ka), mpe moteyi o Tumba aloboti na bango, bakendisi mpe. Nde bayoki bongo ete babomi ba Matula bacakinyi lumu lo bokotoli bo yeye na ntin'ete bapoto ekun'e bango. Nde ebuleke mwa mbete na mbisa Ponde abononi, mpe akendisi lumu lonya, bolobak'ete yeye momene abononi na Matula, nowel'e yibi yey'epose ayi yek'o Makuta. Ayi nde atiki Matula o mboka, nowel'aliki bokou, mpe nguy'e tambola mosika ka.

Moteyi Bele aliki lendende nokakana na baninga busa bonya, mpe aki mobembo mo misa zomu bituka bi zo-zo ncango ndamu bolambolaka, mpe abutwi o Ngombe, ongo mpe baninga baliki Matula bolambaka misa manco mpe likongo li yeye se bule baki nongondwa na yeye o Kimpete.

Misa-misa babutwi Matula bango boyambolaka na moteyi o Tumba na mwasi o yeye, bango bayi baninga bosengeke. Ngo! Matula et'e liki yeye botungaka! Alobi ete ayubi boyi nowel'aliki na nconi e bonono na botungu bo yeye. Likongo li yeye, mpe na bilenge bi mindele baliki nde o yeba mambi bokeli ka n'ewel'esengo ene nguya. Elemb'elembe abasakoli lolenge lo kuli yey'epos'e kotola.

Bokoyindol'ete lomotiki ko-ko na mokolo se n'eliki'e liwa na mbis'e ntongo. Elikia ngwo, Matula asemboli

nzot'ombe Nyambe ete amobatela, abondeli bisa boyeloli soko mokano mo yeye bongo, nde ndiki bongo ka, ayisa nokula mwa ngoli li bonyengwisaka.

Bakengeli ba yeye motoba se ngoli bu, yeye momene abandi noyoima. Yakaka ayumwibwi na soko nde boyoki o makolo ma yeye, o makaka ma yeye. Zambi nde? Keka zambi, makaka maliki na mpos'e lika. Bonyomeni bosekwi sek'o moloko mo yeye, makolo na makaka makangibwi o likolo li ncweleke li liboko li meya miliki ongo na mpokwa.

Bongo miliki mikangi makolo ma Matula miliki se tu. Puso makolo, molonzo! Na makolo nzoto bobendi na bobengoli akuli epos'e nyenginya makanza mw'eloko, mpe bokuli bosokotanaka mosinga moselimwi o lipako puso, angani ayisi nolekisa makanz'o boso bo yeye, maye mapuswi n'o bika ka. Nde na moi nowela bakengeli ba yeye baliki bozengwak'o ngoli li bango. Abameki soko baka ngoli bango bobiangaka bamokanga bisa. Soko baliki ngoli solo, soko baliki na bongo Matula o yeba ka, nde se biu baliki o bekola ka.

Lembu-lembu apasinginyi nzot'o misinga miliki lileke bokangi. Yeye puso, tu se bipoke o makolo. Wali-wali akwi ekuki, se biu ailiboli, mpe apimi pwe. Atombi eloko e bola bipoke wo; zombi na mbieli ene sai, aleboli makaka lebo. Wo mpe lobangu ete nd'e yisi yeye, ameki nosongo mbondo e ke Tumba, nde aliki nde o yindola nongo e liki yeye ka, ncoki lokenge lo liki Makuta ka.

Botambolak'o nzel'e boso e kundoli yeye aseseni na masala, bame mpe baliki ongo na meya nzoku bopakisi. Nkako na nkako bokongoli kani nokangibwa bisa, se mbondo e nzoku, aboni nzoku e nyango na mwana; ngunzo nolongw'ongo, akuli mbondo esiso e yeteli yeye o mai ma Kwilu: o mobenga zu, ayoki nkoli mai boluaka.

Paki-paki e yebwani mambi o moloko ma bayike ba buti nkoli, azubwi zubo. Lotomo mpe angani nde? Nobutw'angani se nobumbibwa bisa, nowela soko se sik'angani banketu ba yeye basili nososolo

bokotoli bo yeye; noke o mbondo e nzoku, lingo biboma-bato; noke sub'o ebale nkoli mpe ngesibanu; nozal'ongo bongo mpe nowa na ngombo.

Mone o mokakatano! Nzela linco liwa se co. Nzela yoko nde pole, litoi li Moko kolongo kia-kia boyoki. Mongonu ombe Nyambe, abondeli et'e yelwibwi yeye ombe banketu bongo nzel'eyetwa yetete o miso ma yeye.

Mabondelela, mobeko tu, "Ebali bolamu nokita sub'o makanza mambe Nyambe ka na bo nokit'o mambe bato; bibwele bikotosa mokano mo Mozalisi o bingo, mpe bikopita bato babe nyile." Bongo asemboli nzoto ombe Nyambe, sund'o libongo, abwaki nzoto kubu o mai, mpe abaswi o nc'ena se nyile.

Anyengwi na bososi, mpe alendeli noponga malongo; bososak'aboni mboloko na litumbu liyi nomokeka mwa nza; zambi liliki ete ndak'e Nyamb'e nyile ombe yeye.

Bolabwaka, ayebi nongo e yeteli yeye, mpe aki na likengeli sei na bituka. Mayeele ma busa, e yoki yeye longito lo moleka-nzela, abombani o esobe, nde ameki na basiso noluka nzela, nde bayoki bongo noyanola.

E netwi likanga, mileka-nzela babuli se bokeke o liboko line. Etuluku yoko aikeki ti, mpe asosoli bilenge bibale bimbe Ponde ntaba bokolaka. Ababiangi nde bapakimi, bokanisak'ete aka ngwo, nde balembisi noyoka ma yeye, bamosakoli mp'ete Ponde aliki o mboka. Esengo bongo, aki we ki o Makuta, se semb'o ndako e bobondeli, e yebi yey'ete Ponde akokundwa.

Aliboli ekuki, mpe abiangi ete, "Moninga Ponde." Eleng'eke angunzwi pwasa paki-paki, mpe asakoli Ponde ete, "Elimo embe Matula eoya."

Ponde aki nobono, mp'eliki Matula se co. Makumanela ma bokamwi na bolingo, se nzoto li esengo bakobisani ekobi. Mai ma meya na mono zu se lobangu; mpota bobwi biu, bosokotani bo bokotoli nye, sututalu na bisengo bi moninga, Matula n'o bika ka tut'o litoko akiti ngoli li nyile bu.

Mwa misa mayike abiki o ndako bokengibwaka na

Ponde ete nde mwan'o mpenza na nyango e yeye. Eyebani lobangu ete Matula ayibi nzoto, ncande banketu ba yeye batikoyoka bongo nobisomokanga; baliki'ete Mbolamatale akela manya ma liki nde bang'o yisa ka. Matula, boyambaka bane ba bilembo ete Nyambe azalaki mputa na yeye, abisobanda bolikii.

Libanz'o Tumba.

ELEMB'Elembe, moteyi o Tumba asoni ombe moninga moteyi o Ngombe ete atinda Matula nongondwa na motendi o Tumba; asoni ete tu se mbondela litutwa kia-kia na ntin'e yeye, nowela banketu ba yeye basili nosekisa mambi na mayele nguya, nde Matula n'ewel'e lolenge lo libanza aliki nde o yisa nozala na batatoli lokenge lo yeye ka, tu se botatoli bo yisi bango botatoli na ntin'e momboto mo yeye. Komanda alobi ete libanza litemi esongo na yeye, mpe ndiki aliki nde o yisa nolongisa nzoto ka, se solo akokomibwa nkingo ete nde ndakis'ombe bikela-bobe bisiso.

Matula aki o Tumba bongo bosengaka, ngwi-ngwi na bolongi bo yeye; ncoki nzel'e long'o bonono ko, ayebi se solo ete Nyambe azalaki mputa na yeye. Ekamb'eliki o Ngombe se kia-kia bamoyindoli o mbondela linga na Moyoki ka ete alongisa molongi, nowela bayebi ete Matula aliki bolongaka.

Matula ki o Tumba, akamwi nobono babanzisi ba yeye basis'o mamba. Mbolamatale ayoki emekel'e bango e boma Matula, mpe Komanda atindi bamani

lobangu babeke bame bikuna. Bamani bayeteli o Mongo e yongani likongo nokunda nyango embe o mokonzi, nowela liwele libiki o kundibwa mwa biyeli.

Ngombele libomibwi, matina ma bilamba maliki ongo soke; bamani bakati manya, mpe bampele babakangi mpe babakambi yek'o Tumba. Ongo bakendisi libanza li bango li boso, mpe basemboli ete bamokangi se bokangaka na ntin'ete azala nde o kotola ka, nde aya nobonono ndemb'e biangi motendi. Nde se solo bayokeli bamani bongo be, mpe bayindoli mateyo ma Matula ete bakokambibwa.

Mbolamatale ayubi nobanza libanza, mpe soko bokangi mot'omeki Matula bobomi boyetisi zambi o boyindoli bo bango; eliki boyenzi bo batendi, mpe soko bongo balekisi elemb'ene. Nde o motendi atindi munya ombe moteyi o Tumba ete akotwa libanz'o busa bo 8 bo eyeli e 12. Nde o motendi aliki nde o ya ka; bisa muny'ete akoya, nde bokono bomosimbisi.

O busa bo 17 moteyi asoneli o motendi nomosakol'ete bazalaki na Matula na batatoli ba yeye nzala mbale, mpe babalongwisi ndongwisa mbale, mpe amoluki lina li mobanzeli ombe Matula, mpe busa bo ndak'e libanza. O busa bo 18 batindi muny'o lind'ete mondele L. akozal'ombe yeye mobanzeli, mp'ete bakoya o bo 23.

Na mbis'e ntongo o moteyi abononi na mondele L., mpe amosakoli lolenge lo mambi manco. Aboni lingongo li libanza li boso, mp'ebononi ete o mozengoli aliki nde o sembola mambi sembo ka.

E sili mondele L. notanga botatoli bosembwibwi ombe o motendi akanisi ete soko Matula bolongi soko bolongi te, akokomibwa nkingo, mpe o moteyi akanisi ete tu se Nyambe yeyeme nosubam'o zambi ekozala bobomi se bo botendeke.

Mokolo monya ngoli bu te. Na mbis'e ntongo o moteyi akundoli batatoli baliki na Matula o nongo esiso ndemb'e banzibwi yey'ete abomi moto. Abakelisi se balembis'o masala ma manei, kani batatoli nozala nde o ya ka. Bolamu mpe bongo.

Elemb'elembe, aloboti mambi na banco basiso ba

wani ba yisi yeye bokuli; batindi nobianga basiso, ebali mbinga se mwene okonisi molimi o yeye mpe na mwene o banzibwi Matula bobomi; bango banco babale bawi na bakoto. Manya mpe mibu mwa miyike o boso bo elemb'e banzibwi yeye bobomi.

Masala ma masato o motendi na mobanzisi bayi na bwengo bo nce kum'o Matadi, nde batatoli ba mbinga basimbibwi n'elel'ene yek'o mbis'e ntongo, mpe bayeteli o nkomo e libanza se su.

Ntongo nye, zambi line! Matula akolonga, soko te? Soke o ndako e lengeli bango na ntin'e mabanza, bazongi ongo bolembisaka. O motendi ayi, banda mobanzisi, banda mosoneli, banda mobanzeli, banda mozengoli, banda mokangibwi, banda bamani, banda batatoli, mpe o mbisa o moteyi.

Basenzeli babateli ekuki. Ngo se ngo banco bakwi nongo li bango; mindele mi libanza na mamputa na bikoto mpe na mbembo li mpumpu bwa, babandi biluki, mpe batatoli bomeki.

Mondele L. bosungibwaka na o moteyi apolisi mambi mambe Matula se ze. Bosenga bo batatoli ba lokenge bosimbisi mambi mw'eloko, nde babanzi.

Mondele L. apolisi et'eliki botatoli nolimbola be: Mwene mosi Matente (Matambe t'et'e sakoli bango, newel'etuka lina liny'o zala ka) akangibwi na Yalala mwa mibu miyike o yambo. Yalala moning'o libota limbe Matula. Akeli bongo noyita moyitako mo bokangi bo kangi bango mwan'o yeye. Mwene onya lina Kinsiona amoteki ombe Kuba mosi Kwilu. Elemb'elembe awi o Kwilu na bakoto cuce na mwene mosiso, mpe moyebi ombe o mwene mosiso abakonisi yek'o bosuku. Manya makokendibwa na o mokonisi, mpe na basiso baliki o nzel'e Tumba se sik'angani.

Bisa mpe, mwene onya bokangi, mpe na liwa li yeye liliki nde o yisa nokelibw'o bosuku bo 1896 ka, nde tu se likelibwa yambo e nzel'e bwengo bo nce bolengeli, nani mokandi mo Mbolamatale mokendibwi ongo ka. Banya baliki sub'o zomano linya baliki nde o yisa botendibwi na mibeko miliki nde angani na boyebi ka

ka. Zomano liliki li bance na matanda ma bance.

Matula, Bendele na bateyi basiso bayebi Matula o boso bo bobomi bo banzibwi yeye, mpe na mbis'e bongo. Bayebi es'enya se polele, mpe lumu lo bobomi ndemb'enya loliki nde o matoi ma bango ka. Matula atoni ete azali busa bok'o Matente, mp'ete abomi mot'o ncoki nongo yoko, mp'ete aboli mwene moko na mwet'et'e banzibwi yeye.

Mambi mpe se polel'ete aliki nde o sangela zomano li kangibwi Kinsiona na bambe Yalala ka, nowela ndemb'eny'aliki mombongo bolukak'o nongo esiso, mpe ayoki lumu lo etumb'e butwi yeye; batatoli mpe zu angani nolimbola bongo.

Bisa, moto ete Welo (nkombo Kwenkesi) otatoli esongo na Matula aliki nde Welo ka, nde mwan'o yeye, soko montamba; Masamba osimbi ndai ete aliki Welo, ayoki bongo noya notatol'ongo kani lokuta nolomwibwa.

Nde lolenge losiso na Matula, yeye ncoki aliki puso nokotola ayi nza ncato bobekolaka, ncoki bwale be ombe yeye na libota.

Bisa mpe bosuku, Mapuku ma mwan'ombe Welo o bongoi, mpe motuki o libula li yeye, na bakonzi basiso bameki noboma Matula mwa ncono yambo, baliki sik'angani o ndako e bobateli nolembisa libanza. Bongo epoli ete Matula te nde banketu ba yeye mpe babomi ba yeye ba bolingaka baliki bamingi mpe banketu ba Mbolamatale.

Mondele L. alobi manya na polel'ete nde o motendi na mobanzisi babandi nobono bolongi bo Matula, mpe babiangi Matula aloba, mpe akeli na bolamu bo yeye se sembo. O motendi aketi zambi, alobi eliki ndai li nkuta bosimbi nzike esongo na mobanzibwi, mpe abioki ete botatoli bokoki nomolongisa. Bongo abioki nomolongwisa na momboto se peto eyu te.

Pwasa, bangondwi na batatoli, na Masamba na Diamoni e mwasi ombe Welo, mpe mobanzisi (mondele) ababeli be, mpe o moteyi aliki na mambi ma loba. Baliki nde o linga bisa nosimba ndai li lokuta na ntin'e

Welo soko basiso ka.

Matula mpe ngwe na batatoli ba yeye, bango bayi se bosungel'ete nde mbok'enco eliki s'e bangome, mpe ababekoli ete, "E, nanga puso, nde matondi ombe bino te, eliki'e ngai nozalaka na bino mpe na Nyambe te, tu se nabakomibwa nkingo."

Bobanzi Mapuku na ba yeye boliki bokuse. Bazalaki o mamba mwa biyeli, mpe Matula aliki nde o ling'ete bakela makoti na bango ka; bongo na boyeki bokoti, mpe bango bokelisi nozala nyile balongwibwi.

Manc'o Tumba nye, Matula aki lobangu ombe ba yeye o Ngombe. Monyanga mpeo! Lingunda lipimi nongondwa na yeye, mata matiibwi, bangalumi na bisengo. Bayongani o ndako e boyembi mpe batondi o Moyeloli ete abekoli mbondela.

Matula bisa na bis'abutwi o Mongo nobalakisa bosabinyi. Minyoko mimocengisi se mompol'o biyango na bolingo, mpe na momboto mo ebali sembo na nyile.

Misa ma Nyile.

OBILEKO bi mobu mo 1899 Matula aweli o lingomba. Boyambi na bosembwi bo yeye boseimisi mpos'e moboya botongani. O mamekel'abononi se kolongo, boyambi o wa ka. Kento mpe, o mwasi otikani na yeye, ayoboli boyambi bo yeye ombe Yesu Masiya na boyinibwi. Aliki mwango mboka mo yeye, amobali o 1889 eliki yey'elenge. Abali basiso babale, moko ákotoli monyoko, mosiso mpe awi.

Mibu mi minyoko na bwale misili, mpe Yawe abatambwisi bamu na mai ma nyile. Mbok'e bango eliki bolamu, se bokengibwaka, nzela mpe peto, lokuku lo bosokotani bo ntomo, nyile se suba. Mbok'embe Ombe Masiya. Angani na mpokwa boyisi nobono Matula na Kento e mwasi botambolaka s'ekakas'o mbok'e bango Vianga-vianga.

Boni nconi na bwele na mwasi o yeye nobonono ekakasa botambolak'o bise biye? Te Awa apimibwi o lobanze lombe Adama; enya nongo mp'ekokomo na mwasi, o mbis'ete nde mbwa te. Nongondwa na bang'o nzel'eliki bobekoli bo biyango bokozala na basi Kongo basiso.

Matula na mwasi baliki sikulu bokengeleke, mpe n'o bika ka bayekoli notanga mpe nosono mwa bolamu. Azalaki na bobondi bone n'Ekanga Diampa botangi. Aliki na bisengo bi bono ba yeye 12 boyambibwi o lingomb'o Ngombe. Bankana babale ba yeye babalibwi na batambwisi ba ncango ndamu, mpe batikani na bana ba bangome se bobiokoko.

Matula aliki na mwan'o mwene moko, mpe na mwan'o bwele o boti mwasi o babale. Se poi-poi ete bana baye bayola nozala ba Nyambe bayoki bongo ete bazalaki nde na nguy'e bakengele bangome ka, bapekeli Mama Bendele azala n'o bwele mpe amoyekwisa, mpe Mama Bele azala n'o mwene.

Matula na Kento bapaki se ti ete bana ba bango bakela se bolamu. Busa boko mwa Lendwa (lina li mwan'o mwene) atandoli epomba na ntin'e sa, mpe moteyi o yeye amopi bisikiti bibale. Abioki nde aliki nde o linga nobile yeyeme ka, akambi ombe sango na nyango. Na mpokwa o moteyi na mwasi baki botambolaka, mpe mw'elenge ababili lobangu na bisikiti binya. Matula amotindi noluka ndiki mondele abipi ombe Lendwa, ayoki bongo kani nobiyiba. O moteyi atindi muny'ete zambi liliki sembo. Matula na Kento bayi noyebana ete bakengeli ba bana tu se bakengeli ti na ntin'ete bana bateyibwa sembo.

Mbondela li Matula mpe mpekele li yeye ombe

likongo liliki na likonda. Eyi boyenzi o Mongo. Esengo ene! O biyeli bi boso bi 1899, moteyi mok'o Ngombe aki o es'enya bobembaka, mpe akamwi ete likongo li Mongo bapekele moteyi atindibwi ombe bango. Elabwi mokonzi o nkwaindo, mpe yeye aliki na mpos'e yeba se manya malengeli mambi malamu o Makuta.

Aliki nde o mbok'e kelibwi mambi ombe Matula ka, nd'e yoki yeye, asulwi na nconi, mpe Matula aliki nde na mosiso nomopita boninga na mbisa ka. Motambwisi o ncango atindibwi, elemb'elembe ndako e bobondeli etongibwi, mpe baikatisi na mbis'e mw'eloko; 70 soke na ka bayi sikulu misa manco, mpe Lunenga, yeyeme mokonzi, na basiso bayike bayinibwi. Moyitako mo Nyamb'e bolingo bisa. Et'e kelaka lina li Yesu bokoti n'o likolo n'o nce. Misanzo na misanzo ombe Mokonzi Yesu.

Mobu mo 1900 Lunenga akambi moteyi o etuk'e zali yeye mibu mi minyoko mi Matula, mpe ongo se n'ewel'e mateyo mambe Lunenga, bakeka mpe likongo na mpos'e moteyi ete nde baninga baliki o Mongo! Elenge biu, na molonzo mone batongi ndako e bobondeli e nyali misa manco na babondeli, mpe min'o lingongo li sikuiu mayeteli bele-bele 70.

Kum'angani eliki mwa baloboti bayike. Mp'eliki'eng'ete kum'ong'o etuk'eny'e Kinsende na Mongo bititingi bi bambola meya bikobambola mey'o nongo nciso. Mone o meya mi bamboli Matula! meya mpe nolik'o esobe weni mikoyisa nolala yek'o mpe. Bongo mp'ezalaka.

Bikoki bi nzoto.

O 1900 baliki na bakoni bayike ba ntolo, lokosu, liko mpe na lolenge lony'o Ngombe. Matula mpe akoni. Nlemvo asekoli o moteyi mokolo moko se bobiangi aya nobono Matula ma kanisi bango ete aselaki. Aki mpe akanisi ete aselaki; sik'angani, bango se biu yeye bokeki, abandi noyemba, "Landa, landa, Yesu ikunlanda" (Banda, banda nakobanza Yesu) angani alobi mambi ete nde o nzel'e mokambi bango nomoboma. Bilalai bi bwale.

Asekwi na mbis'e mw'eloko, mpe ameki nobondo mwasi o yeye azala nde o lela ka. Yeye'te, "T'olelake; namokeke o likolo ngai nowa, mpe y'okombil'ongo." Zeng'ombe basiso zo, yeye'te, "Ngai noke, sango e bino wo; nde te bondelake. Bozalak'awa, mpe bosokotanaka na ntomo li bino; mpe bino bilenge bi bene bobalaka se Bambe-Masiya mpenza, mpe bokengeleke noke na bango nongo linco li koke bango."

Manco manya mapimi se na moi na moi, lokesu lo yeye loliki be. Mondele abiki nomosunga mw'elembe na mono, nd'eliki ete nde akoke. Atutumi o nkako e liwa misa masato, mpe baninga babuni n'ekulu, mpe ngolu e Nyamb'ebayekemeli. Nde abiki ncono 6 bokoti bo yeye bokuli.

Nde kum'angani aliki nde o butwa bokoti ete nde yambo ka, mp'eliki bongo na moteyi ete aliki nde na misa mayike o ntantei e bango ka. Baoko bayi na yeye babutwi o Mongo e kuli bango moteyi, nde basiso bawi na tolo.

Mw'elembe yambo e bokono bo Matula Mankwenia

mpe na baninga batambolaki na Matula o misa manya ma kangibwi yeye bawi mpe na yengo. Nyango awi mw'eloko na mbis'e makumel'o Tumba. Maye manco maliki boletu o moloko mombe Matula.

Nyambe e ngolu se alengeleke likoswa li bokono boye, se ayeyaka mambi ma kokela banganga ba mindele se sokoto nokundola mono, soko nde, na ntin'ete lolongwibwa bongo boye. Nde nani boloboti losokotana nobumba bilikia bi mbok'eny'e nga nde bwale ncoki boko te. Ncoki nzoto lisubam'o bwale, se moloko mozala nde o yotwa ka nowela koso na Yesu monga sub'o nyile.

Eyenga yoko Matula ayeneli o moteyi na monyengu mo molangiti boswaka, mpe na mobonono mo yeyeme te. Amoluki ete, "Zambi nde?"

Munya tu ete, "Naoya noloba na yo na ntin'e nzoto li ngaime, Bino mindele banga baninga ba ngai, mpe nakoling'ete boncakola polele ndiki nanga na tolo, soko mpe te. Bokoyeb'ete naoyoka nzumu li koloba bato na ntin'e ngai.

"Ete nde Bambe-Masiya enga nde o komo ete lobombisinya mambi ka, mpe nakolinga boncakola na polele, na ntin'ete nayeba mambi ma kela. Nakoyoka nzoto ete nde nanga nde sembo ka, bwale o makolo ma ngai, na mokolo nanga nde o tutuma na bolamu ka, nakoyoima mpe nakoloto.

"Mokolo mo lelo naliki bokono bokanisi, mpe zambi liyi ombe ngai ete nde liloto be: bis'ozala miete mi zamba mikocinza nzot'o likolo se bocinzaka na bocinzaka; bakoyisa nokete mpasa li mingo nde mikobika nocinza nzoto se ka na ka, n'e koya mok'okomikwete o ntina, nkanga likonyita, mataki makotumbibwa.

"Bongo biso; lokoyola, lokobika, lokonyengwa, lokoto bwale mw'eloko, nde lokobika boyoli na bonyengwi n'e koya Nyambe, mpe akokwete mingo minga nde milamu ka, mpe akosika misis'o nongo li mingo. Nakanisi ete nde nayoki mai bocak'o mosolo, mpwe-mpwe botoboko, nde se bocaka, bisa lembu-lembu, bisa tubu-tubu bolekak'o mabwa mane, mpe mai maliki

ete nde makolob'ete, 'Nanga nde o yisa weni bobiki ka, tu se nake.'

"Ncande kum'o mai e koleka mang'okoyisa nokwa mw'eloko ma nyengwisa nzoto, nde wo ekoke mango: bongo nokokanis'ete nakoke lobangu. Soko Nyambe ancungi ete mai noyeya baoko. Nanga nde o yoka bongo ka nowela nakoke o nongo e mankembo, nde ndiki nake zambi li nkanga nde—mwasi o ngai, mpe na bana ba ngai?"

O moteyi aboni ete akananali se ngo, mpe banco babale bazali se biu; eliki lisiso mpe li lingi yeye bolobi, mpe bongo abisobanda bolobi ete, "Ndembe nciso e koke ngai o sikulu bana bakonzeke nowela nanga nde na lobangu lo bango ka, mpe nakoyoka losai n'ewel'e moteyi ete anga s'elenge; nde nakobondela na Nyambe ancabinya, mpe nakosokotana na manco ma koyisa ngai, ndembe nciso nakobika lobete loko se na zambi lioko li mituya.

"Bakokanis'ete nanga na mpos'e yekola ka, mp'ete naolanga, nde bongo ka; ncande Satana akondobel'ete, 'T'obutwake o sikulu' ndoba lioko, nde nakobondela na Yesu bokoti mpe nakoke na ntin'ete namobiokisa, nde nakoyeba nakoko se bokoko."

Ngo! lokeketi lo bokono bonya bomoteboli, nde mondele aliki nde o yisa noloba se solo ete aliki na bongo ka: nde amoyindwisi likengeli limbe o Sango e bolingo, mpe amoyebwisi lolenge lo mokeleli Nyambe yamb'o ntantei e banketu ba yeye, mpe aliki nde o motika angani ka.

Moteyi amokundwisi boyeyi bo Nyambe ombe mot'oliki na molonzo mo kela mokano mo Nyambe; yeye ozala mwete sik'o nkako e misolo mi mai, ncoki nzot'ozala miete mikokwetibwa mpe mikotumbibwa, mpe ozala bisobe bi ebeli. Amotangeli bikakoli bi mbisa bi etangel'e boso e monkana mo boso mo soni Petelo.

Matula, yeye te, "Tik'ete namabo." Amobonisi, mpe amotangeli bisa bobandaka n'ekakoli e 13. Abioki na likani ete losombibwi nde "na bi bosumba-

naka te,...nde na malongo mambe Masiya ma mbinga." Nomoyutisa mposa moteyi se amotangel'etangel'enco wa, mp'eyi ombe yeye se mokuso ete Nyambe amopesi epos'eleka ku-ku o bwale bonco bo yeye mpe na mawa manya manco ete nde boyambi bomeki.

Akanisi ete nd'eliki lotomo lombe Satana, nde angani elongi ecengi na ncengi litemu li esengo e yebi yeye Nyambe amolekisi o manco ku. Ete nde na Eyobo Satana aliki n'epos'e motoisa bwale boyike, nde aliki nde o yisa nolongola bomoi bo yeye ka. Enga mandelo. Matula aka nokanis'ete bomekibwi bonco bo mekibwi yeye boliki se boke bosinganaka na boyebi bo yeye sik'angani bolingo na bolamu na nguya ma Nyambe.

Lisolo li mawa solo, nde lisolo bonyalaka n'esengo e lobiko. Ayi se ngo na boletu bo boyebi yeye bokono, abutwi mboka n'elongi cengebenu n'esengo etemu. A! libula li esengo linga se sai notukibwa co-co na likanza limbe Ombe-Masiya o ntantei e bwale, mom'esengo na bobondi enga yeye onga na moning'okomoyindwisa manco. "Bongo bobondisana na mambi maye."

Aki nozal'o ndako e yeyeme bele-bele na ndako embe mwasi, mpe akengeli kani mwasi na bana noyambetela bwale bo yeye. E yi yeye o elambo aliki na nkeni e yeyem'e nua, mpe abondeli na moninga mosiso amokatela mw'eloko e bingwele, mpe azala nde o mama lilongo ka kani nolisumbisa na ntin'e moninga. Mompol'o biyango yek'o bosuku. Ete ba lolenge lo yeye babula!

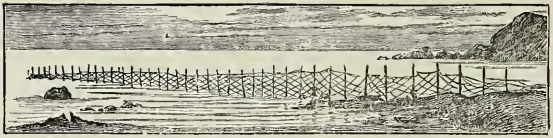

Matindisa.

BIYELI biyike Kento akonisi mobali o yeye na bopaki bonco, nde baninga bayike bamotiki nobutw'o Mongo e liki nyile angani. Atikani na mwasi, na nkana, mpe na bana basato. Mambi maye mamoteboli, mpe abandi nobete mwasi o yeye nowel'akanisi ete yeye aliki etondo e yey'e mawa. Bis'aka se bolelaka mpe na mawa nguya. Angani baliki nde o yisa yeye bokelisi ka, mp'eka bongo na ntin'e bomoi bo mwasi.

Mindele bayengii nomokanga na bwamba; nd'e yoki yeye akotoli. Bayoki ete aki o Mongo miese-miese mikolo-mikolo botambolaka. O mwasi na o nkana bamobili nomokonis'ongo. Abiki se biyeli bibale na mbisa, nde mutu mobebi. Nde bisa na bis'e butwi mutu mwa sembo abalakisi boyambi bo yeye.

E yeteli yeye o Mongo azalaki biu mwa misa, boyonganaka na bang'o boyembi busa na busa. Aboni ete bayike baliki o ya ka, mpe bakomi noya. Bongo abandi noke nobakelisa bawele, mpe abandi nobabete bongo na bongo. Aboni lolenge lo bandi yeye bokoti, mpe apekeli baninga bamokanga kani yeye notoisa moto bwale.

Bamokangi se nyengele, nde apusoli nzoto, mpe baboni etondo eoy'e mokanga na bokoti. Bis'aka koko—nkingo, makolo na makaka. Nde baninga ba bolingo bamokangi sik'angani, mpe banketu te. A! enga bwale bone nokang'o bolingo bo biso.

Nzoto nkoti li yeye libandi noko nguya. Aliki nde

o yisa bisa botemi ka. Balongoli miliki; mpe baninga babwakinyi miso nolamba bosuku bo yeye. Bolingo bo bango bokati misa manya ma mbisa. E butwi mutu sembo anetolaki likanza yek'o likolo, bolobak'ete, "Bakeka!" Na miso se ncengi akeki se ti mpe ayoki se ti, nde baninga baliki nde o yisa eloko boboni na boyoki ka. Aboni ma boni Setepano soko?

Mpe mokolo wa bango'te, "Matula aoke!"

E, Matula aki solo, mpe atiki matamb'ete basiso bayisa nobono nzel'e tambola banda na Yesu. Akoyomisa; mobonono mo Mokosoli se co, ongo enga nde bwale ka, mutu ong'o yesene ke: maliki liti o nce manga mpe sik'awa ncengi, mikakatano mika polele a-polele.

Looyeba ba basiso mp'ete nde lo Matula, mpe baoloyambol'o mbok'e mankembo, te lobabila ki mokitano n'e kobonono bisa na Yesu co? Bayike se basekwa misa maye nozala lo Matula.